Rapport 4 / 2015

Mia Cathrine Myhre, Catharina Borchgrevink
og Marianne Buen Sommerfeldt

Oversikt over rutineguider og kartleggingsverktøy for avdekking av vold i nære relasjoner

Nasjonalt kunnskapssenter
om vold og traumatisk stress a/s

www.nkvts.no

Oversikt over rutineguider og kartleggingsverktøy for avdekking av vold i nære relasjoner

Mia Cathrine Myhre

Catharina Borchgrevink

Marianne Buen Sommerfeldt

Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress A/S

Rapport nr 4

Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) er et selskap under Unirand AS som er heleid av Universitetet i Oslo. NKVTS består av tidligere Psykososialt senter for flyktninger, Kompetansesenter for voldsofferarbeid, Nasjonalt ressurssenter for seksuelt misbrukte barn og deler av Kontoret for katastrofepsykiatri.

Formålet med senteret er å utvikle, vedlikeholde og spre kompetanse og kunnskap som kan bidra til

- å redusere helsemessige og sosiale konsekvenser av vold og traumatisk stress
- å forebygge vold og traumatisk stress

Senterets oppgaver er forskning, utviklingsarbeid, undervisning, formidling og veiledning.

Bak opprettelsen av senteret står:
Barne- og likestillingsdepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet, Justis- og politidepartementet, Forsvarsdepartementet og Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

ISBN (PDF) 978- 82-8122-087-4
ISSN 0809-9103

Henvendelse vedrørende publikasjonen rettes til Nasjonal kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. Kontaktinformasjon på www.nkvts.no

Forord

Som ledd i Regjeringens handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2014-2017 «Et liv uten vold» (Justis- og beredskapsdepartementet, 2014-2017) er NKVTS bedt om å utarbeide en oversikt over eksisterende rutineguider og kartleggingsverktøy for avdekking av vold i nære relasjoner i hjelpeapparatet (Tiltak 3). Oversikten skal danne grunnlag for å vurdere på hvilke områder det er behov for nye rutineguider/retningslinjer. Denne rapporten er en oppsummering av dette arbeidet.

Oversikten er utarbeidet av Mia Cathrine Myhre, Catharina Borchgrevink og Marianne Buen Sommerfelth, med bidrag fra en rekke medarbeidere ved NKVTS. Spesielt har Astrid Sandmoe har bistått i forhold til veiledere og kartleggingsverktøy rettet mot å kartlegge vold mot eldre og Helene Flood Aakvaag med oversikt over kartleggingsverktøy for voldsutsatthet. Bibliotekar Hege Oswald har bistått med litteratursøk. Vi har også fått bistand fra RVTSene for å få oversikt over veiledere og kartleggingsverktøy som er i bruk rundt i landet. Mia Myhre har vært prosjektleder.

Rapporten vil publiseres på nkvts.no. Oversikten over eksisterende rutineguider og kartleggingsverktøy vil også bli lagt ut på nkvts.no under ressurser. En slik oversikt vil imidlertid kun være fullstendig en begrenset periode. NKVTS planlegger derfor jevnlig oppdateringer.

Oslo, juni 2015

Mia Cathrine Myhre

Innhold

Forord **3**

Innhold **4**

1 Bakgrunn **6**

2 Definisjoner **7**
2.1 Vold 7
2.1.1 Barnemishandling 7
2.1.2 Vold mot eldre 8
2.1.3 Nære relasjoner 8
2.1.4 Hjelpeapparatet 8
2.1.5 Utsatt – Utøver 8
2.1.6 Rutineguider 8
2.1.7 Kartleggingsverktøy 9

3 Metode **10**
3.1 Litteratursøk 10
3.1.1 Pasientpopulasjon 10
3.1.2 Søkesteder 10
3.1.3 Søkeord 11
3.2 Inklusjon og eksklusjon rutineguider 12
3.3 Inklusjon og eksklusjon kartleggingsverktøy 13
3.4 Kvalitetsvurderinger av rutineguider 13
3.5 Kvalitetsvurderinger av kartleggingsverktøy 14
3.5.1 Oversettelse 14
3.5.2 Måleegenskaper 14
3.5.3 Normer 15

4 Resultater veiledere/rutineguider **16**
4.1 Veiledere om vold mot barn 16
4.2 Veiledere om partnervold 23
4.3 Veiledere om tvangsekteskap og æresrelatert vold 27
4.4 Veiledere om kjønnslemlestelse 29
4.5 Veiledere om overgrep mot personer med en psykisk utviklingshemning 32
4.6 Veiledere om arbeidet med voldsutøvere 35

4.7 Andre veiledere 36
4.8 Sentrale internasjonale veiledere 38

5 Resultater kartleggingsverktøy 41
5.1 Generelt utsatt 41
5.2 Vold mot barn og voldserfaringer i barndommen 48
5.3 Vold mot eldre 53
5.4 Tvangsekteskap/æresrelatert vold 56
5.5 Utøvere – vurdering av voldsrisiko 57
5.6 Unge utøvere 61
5.7 Æresrelatert vold utøvere 64

6 Diskusjon 65
6.1 Hva finnes av rutineguider 65
6.1.1 Vold mot barn 66
6.1.2 Partnervold 67
6.1.3 Vold mot gravide 67
6.1.4 Vold mot eldre 67
6.1.5 Tvangsekteskap og æresrelatert vold 68
6.1.6 Kjønnslemlestelse 68
6.1.7 Vold mot psykisk utviklingshemmede 68
6.1.8 Tannhelsetjenesten 69
6.1.9 Hva mangler av rutineguider 69
6.2 Kartleggingsverktøy 70
6.2.1 Partnervold – utsatt 71
6.2.2 Vold i barndommen 72
6.2.3 Tvangsekteskap og æresrelatert vold 72
6.2.4 Vold mot eldre 73
6.2.5 Voksne utøvere av vold 73
6.2.6 Unge utøvere av vold 74
6.3 Konklusjon - rutineguider 74
6.4 Konklusjon – kartleggingsverktøy 75

Litteratur 76

1 Bakgrunn

Vold i nære relasjoner er et alvorlig samfunns- og helseproblem, og med store konsekvenser for den enkelte utsatte. Det er derfor av stor betydning at det offentlige hjelpeapparatet er i stand til å avdekke hvem som utøver eller er utsatt for vold og å igangsette relevante intervensjoner. Gode rutiner er en forutsetning for at helse- og omsorgstjenesten skal kunne identifisere og møte både utsatte og utøvere av vold slik at de får god og riktig hjelp raskt.

For at gode rutiner skal vare og være lik innad i tjenestene må disse støttes av prosedyrer, metodebøker, veiledere, retningslinjer og andre rutineguider. Arbeidet med slike rutineguider vil også være en pådriver til å heve kvaliteten i tjenestene, tydeliggjøre kunnskapsgrunnlaget og være et verktøy for kvalitetssikring. Rutineguider vil også styrke samhandling ved at samarbeidspartnere vil kunne ha oversikt over hva andre tjenester gjør og hvordan de arbeider, samt at arbeidsfordelingen vil kunne nedfelles og være kjent av alle innen tjenestene.

Som ledd i Regjeringens handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2014-2017 «Et liv uten vold» (Justis- og beredskapsdepartementet, 2014-2017) er NKVTS bedt om å utarbeide en oversikt over eksisterende rutineguider og kartleggingsverktøy for avdekking av vold i nære relasjoner i hjelpeapparatet (Tiltak 3). Oversikten skal danne grunnlag for å vurdere på hvilke områder det er behov for nye rutineguider/retningslinjer. Denne rapporten er en oppsummering av dette arbeidet.

Det er også nedfelt i Stortingsmeldingen «Forebygging og bekjempelse av vold i nære relasjoner», Meld. St. 15 (2012–2013), at hjelpeapparatets kompetanse og virkemidler i avdekking av vold i nære relasjoner skal styrkes, inkludert utarbeidelse av rutineguider for avdekking der dette ikke finnes.

I rapporten vil sentrale begreper defineres i kapittel 2, og metoden blir beskrevet i kapittel 3. Resultatene presenteres i kapitlene 4 og 5, med en oversikt over retningslinjer, veiledere, rutineguider i kapittel 4 og over kartleggingsverktøy i kapittel 5. Avslutningsvis, i kapittel 6, diskuteres funnene, og det trekkes noen konklusjoner om behovet for nye veiledere, rutineguider og kartleggingsverktøy og videre arbeid med å tilrettelegge og utvikle slike.

2 Definisjoner

2.1 Vold

Verdens helseorganisasjon definerer vold som:
The intentional use of physical force or power, threatened or actual, against oneself, another person, or against a group or community, that either results in or has a high likelihood of resulting in injury, death, psychological harm, maldevelopment or deprivation (WHO, 2002).

I denne definisjonen innebærer voldshandlinger bruk av makt, tvang eller trusler med vekt på de negative konsekvensene handlingene har for individet, i form av fysisk eller psykologisk skade, deprivasjon og skjevutvikling. I tillegg inkluderer WHOs forståelse av vold også fravær av handling, i form av fysisk og emosjonell neglisjering og omsorgssvikt.

Begrepet vold blir derfor et overordnet begrep som rommer underkategoriene fysisk vold, seksuell vold (seksuelle overgrep), psykisk vold og omsorgssvikt (WHO 2002). Det er bred enighet om denne firedelingen, selv om det er noe uenighet om ordvalget. Det har også blitt økende oppmerksomhet på barn som opplever vold mellom de voksne i hjemmet, som en form for psykisk vold for barnet (Øverlien, 2012). Også overgrep via internett som både kan være av psykisk og seksuell karakter er vold.

I denne rapporten vil begrepene fysisk vold, psykisk vold, seksuell vold og omsorgssvikt brukes, mens dette kan variere i de enkelte rutineguidene og kartleggingsverktøyene som nevnes.

2.1.1 Barnemishandling

Både av FN (FNs konvensjon om barnets rettigheter, FN 1990), WHO og i det norske lovverket, er alle mennesker under 18 år definert som barn. Vold mot barn som utøves av barnas omsorgsgivere benevnes barnemishandling: *"enhver handling, eller serie med handlinger, eller unnlatelse av handling(er), uført av en forelder eller annen omsorgsgiver som resulterer i skade, potensial for skade, eller trussel om*

skade av et barn" (1). Omsorgsgiver inkluderer i denne definisjonen også midlertidige omsorgsgivere slik som lærere eller barnevakter. I denne rapporten har vi imidlertid lagt en snevrere fortolkning av omsorgsgiver til grunn svarende til begrepet foresatte som innebærer et varig ansvar for barnet.

2.1.2 Vold mot eldre

Det finnes ingen vedtatt definisjon av når en person betraktes som eldre. I faglitteraturen klassifiseres oftest personer over 65 år, eller når en har nådd pensjonsalder, som eldre. Det samme vil vi gjøre i denne rapporten.

2.1.3 Nære relasjoner

Nære relasjoner er et begrep som omfatter et variert spekter av sosiale relasjoner hvor vold og overgrep kan skje. I denne rapporten omfattes relasjonene kjæreste/ partner/ektefelle og foreldre-barn (inklusive voksne barn og deres foreldre) i begrepet nære relasjoner.

2.1.4 Hjelpeapparatet

Hjelpeapparatet er forstått som profesjonsutøvere i helse- og omsorgstjenesten som kommer i kontakt med utsatte for vold og utøvere av vold.

2.1.5 Utsatt – Utøver

Oversikten har søkt etter rutineguider, veiledere, retningslinjer og kartleggingsverktøy som omhandler avdekking av vold gjennom arbeidet både med personer som er utsatt for vold i nære relasjoner, og personer som har utøvd vold i en nær relasjon.

2.1.6 Rutineguider

Vi har ikke funnet en offisiell definisjon av begrepet rutineguide, men fra organisasjonsteori er en rutineguide beskrevet som dokumentasjon som forteller hva den enkelte skal gjøre i hvilke systemer og når. Begrepet vil derfor inkludere prosedyrer, metodebøker, veiledere, retningslinjer og andre tilsvarende dokumenter.

Retningslinjer er systematisk utviklede råd og anbefalinger utarbeidet for å støtte profesjonelle og pasienter i konkrete helserelaterte situasjoner (2). Faglige retningslinjer inneholder råd og anbefalinger knyttet til forebygging, diagnostikk, behandling og/eller oppfølging av pasient-, bruker eller diagnosegrupper innenfor

helse- og omsorgstjenestene. Der anbefalingene i retningslinjen bygger på kunnskapsbasert praksis benevnes kunnskapsbaserte faglige retningslinjer.

Veiledere: Innhold i veiledere varierer etter hvilken funksjon de skal fylle. Felles for de fleste veiledere er at de omtaler og beskriver et fagområde på et generelt og overordnet nivå. En veileder kan inneholde en eller flere retningslinjer for håndtering av spesifikke tilstander innen fagområdet (3).

Prosedyrer er detaljerte beskrivelser av hvordan helsepersonell bør utføre klinisk avgrensede oppgaver (3).

Metodebøker er ofte er en samling prosedyrer som retter seg mot flere tilstander og situasjoner innen samme fagfelt (3).

2.1.7 Kartleggingsverktøy

Å kartlegge er å avdekke status og danne grunnlag for videre tiltak på en systematisk måte. Kartleggingsverktøy er systematiserte spørreskjemaer som er hjelpemidler for å sikre innhenting av relevant informasjon (4). Kartleggingsverktøy kan være selvutfyllingsskjemaer eller intervjuer og fylles ut enten på papir eller elektronisk. Screeningverktøy vil være en undergruppe av kartleggingsverktøy beregnet på undersøkelser i større befolkningsgrupper. Vi vil her benytte kartleggingsverktøy som en samlebetegnelse, men angi når disse er egnet til, eller utviklet for, å brukes til screening.

3 Metode

Arbeidet med å utarbeide denne oversikten bygger på litteratur søk, i tillegg til både formelle og uformelle forespørsler til fagfolk som jobber i feltet. Referanser i relevant litteratur og veiledere er også gjennomgått, og aktuelle veiledere og kartleggingsverktøy som blir identifisert der er også vurdert og eventuelt inkludert. Det ble tilslutt sendt ut en liste over hvilke rutineguider og kartleggingsverktøy vi hadde funnet og inkludert til de samme fagmiljøene, med spørsmål om det var flere som burde føyes til.

Alle veiledere og kartleggingsverktøy som ble identifisert er gjennomgått og vurdert med vektlegging av formål, metode og anvendbarhet.

3.1 Litteratursøk

3.1.1 Pasientpopulasjon

Alle (uten restriksjon) samt undergruppene barn, eldre, kvinner, menn og gravide.

3.1.2 Søkesteder

Det ble søkt bredt nasjonalt med flere søkemotorer, og nettsteder der veiledere og rutineguider fra myndigheter og direktorat blir publisert ble spesielt sett igjennom. I tillegg søkte vi på nettsidene til store internasjonale organisasjoner som kommer med anbefalinger som gjelder for flere land.

Helsedirektoratet.no

Regjeringen.no

Who.int

Helsebiblioteket.no under «Veiledninger og behandlingsanbefalinger» og «kliniske prosedyrer».

Helsebiblioteket har også kjøpt tilgang til flere internasjonale organisasjoner som utarbeider, presenterer og kvalitetsvurderer retningslinjer. Det ble søkt på disse nettstedene for å identifisere veiledere med spesiell relevans, og som norske eksiterende retningslinjer er eller kan bli basert på.

- Guidelines Internasjonal Network (G-I-N), internasjonale retningslinjebiblioteket
- National Institute for Health and Care Excellence (NICE), en del av den nasjonale helsetjenesten for England og Wales. Denne uavhengige organisasjonen er ansvarlig for utarbeidelse av nasjonale retningslinjer for å fremme god helse og forebygge sykdom.
- National Guideline Clearinghouse (NGC), database over evidensbaserte retningslinjer etter initiativ fra det amerikanske helsedepartementet.

PsykTest.no er et nettsted som drives og utvikles av Kunnskapssenteret. PsykTest er en samling systematiske oversikter som evaluerer måleegenskaper ved tester og diagnostiske metoder som brukes ved norske helse-, sosiale, barnevernfaglige og undervisningsinstitusjoner for å undersøke psykisk helse, psykososiale problemer, evner og ferdigheter (5).

Det ble gjort også søkt i Medline, Pubmed og Cochrane Library, men begrenset da formålet ikke var å finne originalartikler.

3.1.3 Søkeord

Rutineguider:

Søkeordene som ble brukt på norsk var kombinasjoner av «veileder», «retningslinje», «rutine», «prosedyre» sammen med «vold», «vold i nære relasjoner», «mishandling», «barnemishandling», «omsorgssvikt», «vold mot eldre», «kjønnslemlestelse», «æresrelatert vold»

Søkeordene som ble brukt på engelsk var «guidance», «guideline»*, «procedure*», «routine*» sammen med «violence», «interpersonal violence», «intimate partner violence», «domestic violence», «abuse», «child abuse», «maltreatment» og «elder abuse»

Kartleggingsverktøy:

Søkeordene som ble brukt på norsk var kombinasjoner av «kartlegge», «kartlegging», «kartleggingsverktøy», «identifisere», «identifikasjon», «avdekking», «screening» sammen med «vold», «vold i nære relasjoner», «mishandling»,

«barnemishandling», «omsorgssvikt», «vold mot eldre», «kjønnslemlestelse», «æresrelatert vold»

Da en fullstendig litteraturgjennomgang av alle tilgjengelige kartleggingsverktøy lå utenfor rammen av dette prosjektet, ble det ikke søkt systematisk etter slike i internasjonale databaser.

3.2 Inklusjon og eksklusjon rutineguider

Kartleggingen har hatt som formål å fremskaffe oversikt over prosedyrer, retningslinjer, veiledere, rutineguider og kartleggingsverktøy som inneholder konkrete råd og anbefalinger knyttet til avdekking av vold i nære relasjoner. Denne rapporten inkluderer veiledere som bygger på kunnskapsbasert praksis og som er ment å bistå ansatte i hjelpeapparatet til å ta gode beslutninger og fremme god kvalitet i arbeidet med avdekking av vold.

Rutineguider som omhandler alle typer vold i nære relasjoner er inkludert, mens veiledere med et annet hovedtema der vold i nære relasjoner nevnes er ikke tatt med. Videre er ikke veiledere og rutineguider der målgruppen primært er andre etater enn helse- og omsorgstjenesten, slik som utdanning eller politi, tatt med.

Sentrale utenlandske veiledere med et internasjonalt perspektiv, utgitt av organisasjoner eller institusjoner med en bred internasjonal forankring, og som norske veiledere bygger på eller kan bygge på, blir omtalt.

Kommunale handlingsplaner er ikke vurdert eller inkludert. De regionale ressurssentrene om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging (RVTS) har oversikt over hvilke kommuner som har etablert slike handlingsplaner i sin region. NKVTS og RVTSene har i samarbeid utarbeidet en veileder for utvikling av kommunale handlingsplaner mot vold i nære relasjoner (6).

Brosjyrer og annet informasjonsmateriell om temaet er ikke inkludert.

3.3 Inklusjon og eksklusjon kartleggingsverktøy

En fullstendig litteraturgjennomgang av alle tilgjengelige kartleggingsverktøy lå utenfor rammen av dette prosjektet. Vi har inkludert og omtalt kartleggingsverktøy som er i bruk i Norge, og der det fortrinnsvis finnes en godkjent norsk oversettelse.

Vi har kun evaluert kartleggingsverktøy som har som formål å avdekke vold i nære relasjoner, og ikke instrumenter som for eksempel kartlegger symptomer som følge av voldserfaringer eller andre konsekvenser.

Kartleggingsverktøy som inkluderer flere potensielt traumatiserende hendelser, der det blir spurt eksplisitt om vold sammen med andre belastninger, er inkludert.

3.4 Kvalitetsvurderinger av rutineguider

Det er generelt fra Helsedirektoratet anbefalt at veiledere vurderes med bruk av AGREE-instrumentet (7). Med kvaliteten av kliniske retningslinjer mener vi at tilliten til anbefalingene som blir gitt er i henhold til beste praksis. Dette innebærer at eventuelle skjevheter og motsetninger i utviklingen av retningslinjene er drøftet grundig, at anbefalingene er både internt og eksternt valide, samt at de er gjennomførbare i praksis. Denne prosessen omfatter også en vurdering av fordeler, ulemper og kostnader knyttet til anbefalingene, samt de praktiske aspektene ved anbefalingene. Evalueringen omfatter derfor vurdering av metodene som er benyttet ved utvikling av de kliniske retningslinjene, innholdet i de endelige anbefalingene og faktorer knyttet til implementering. I denne kartleggingen er det brukt noe av den samme metodikken, og aktuelle veiledere og rutineguider er gått igjennom i forhold til omfang og formål, involvering av interesser, metodisk nøyaktighet, klarhet og presisjon, anvendbarhet og redaksjonell uavhengighet. Imidlertid fant vi at for de alle fleste aktuelle veilederne og rutineguider manglet det for mye informasjon i forhold til prosess, metode og faktisk bruk, til at det kunne gjennomføres en skåring. Vi har i evalueringen spesielt lagt vekt på om kunnskapsgrunnlaget er beskrevet, og om det eventuelt ble brukt systematiske metoder for å søke etter kunnskap, og om det fremgår hvordan anbefalingene henger sammen med kunnskapsgrunnlaget. Videre er det gjort en mer skjønnsmessig vurdering av om anbefalingene er spesifikke og tydelige, og om sentrale anbefalinger er lette å finne og anvendbarhet generelt.

3.5 Kvalitetsvurderinger av kartleggingsverktøy

3.5.1 Oversettelse

De fleste kartleggingsverktøyene som er inkludert her er oversettelser av engelskspråklige originalversjoner. En vanlig framgangsmåte for oversettelse av kartleggingsverktøy er å først oversette til det nye språket, før en annen person oversetter tilbake til originalspråket igjen. En slik ”toveisoversettelse” kan anses som vellykket hvis meningsinnholdet i den tilbakeoversatte versjonen og originalversjonen er likt. Det er imidlertid ikke tilstrekkelig at norske testversjoner rent språklig er i overensstemmelse med originalversjonen. Alle kartleggingsverktøy som oversettes til norsk fra et annet språk må kunne dokumentere krysskulturell ekvivalens. Dersom den norske versjonen har vært igjennom en slik prosess, og den da ble evaluert som tilfredsstillende, vurderes det som en godkjent norsk oversettelse (Psyktest.no).

3.5.2 Måleegenskaper

Videre vurderes et kartleggingsinstrument ut ifra dets psykometriske egenskaper. Sentrale egenskaper testene eller kartleggingsinstrumentet vurderes ut ifra:

Reliabilitet, som gir uttrykk for stabilitet og konsistens i resultatene av testen. Det er vanlig å bruke tre hovedkategorier av reliabilitet: indre konsistens, test-retest reliabilitet og interrater reliabilitet.

Validitet, som er et uttrykk for hvor godt et mål reflekterer fenomenet det er ment å måle. Innholdsvaliditet vurderes ved hjelp av faglig skjønn, ved å stille spørsmål om testresultatet er dekkende for fenomenet det skal måle. Validitet kan også vurderes kvantitativt**.** Begrepsvaliditet handler om hvordan det testen måler forholder seg til et underliggende, teoretisk fenomen, og kriterievaliditet handler om hvordan psykologiske mål forholder seg til mål fra den virkelige verden. Disse egenskapene kan måles statistisk. For mer informasjon se PsykTest (http://www.psyktest.no/).

Screeningstesters nøyaktighet vurderes utfra:
Sensitivitet Testens evne til å klassifisere berørte som berørte.
Spesifisitet Testens evne til å klassifisere ikke berørte som ikke berørte.
Positiv prediktiv verdi Andel berørte blant de som har en positiv test.

Negativ prediktiv verdi Andel uberørte blant de som har en negativ test.
Deteksjonsrate Andelen av de screenede som tester sann positiv

Det er utenfor rammen til dette prosjektet å systematisk vurdere måleegenskapene til kartleggingsverktøyene, og eventuelt den ikke norske originalversjonen de er oversatt fra. Måleegenskapene blir oppgitt der dette er vurdert og publisert lett tilgjengelig for norske brukere.

3.5.3 Normer

Grensene for hva som er ”normalt” for én og samme test kan variere fra land til land. Det er derfor viktig å basere normer på empiriske undersøkelser med den aktuelle versjonen av testen på en relevant populasjon. For mange tester vil det foreligge normdata som for eksempel er tenkt å skulle skille mellom normale symptomnivå, og kliniske relevante symptomnivå. For kartleggingsverktøy som skal avdekke vold er det ikke relevant å stille krav om normdata.

4 Resultater veiledere/rutineguider

I det følgende vil relevante søkeresultat bli presentert og kategorisert etter hvilke pasient eller klientgruppe som omtales: voldsutsatt; barn, partner, spesielt utsatte grupper; personer med funksjonshemning, spesielle tema; tvangsekteskap og kjønnslemlestelse, generelt eller voldsutøver. Noen få sentrale internasjonale veiledere blir omtalt.

4.1 Veiledere om vold mot barn

Tabell 4.1 Oversikt over veiledere om vold mot barn

Tittel	Utgiver	Utgitt år	Type vold
Fem fagprosedyrer fra OUS om fysisk, psykisk og seksuell vold mot barn, vanskjøtsel og mishandling	Oslo universitets-sykehus	2012	Alle former
Håndbok for helsepersonell ved mistanke om fysisk barnemishandling	NKVTS	2012	Fysisk
Veileder om barnevernets rolle ved mistanke om overgrep under samvær	BLD	2006	Fysisk og seksuell
Helsepersonells plikt og rett til å gi opplysninger til barneverntjenesten, politiet og sosialtjenesten ved mistanke om alvorlig omsorgssvikt av barn	Sosial- og helsedirektoratet	2006	Mishandling av barn og omsorgssvikt
Formidling av opplysninger der barn utsettes for vold i familien	BLD	2005	Fysisk, psykisk og seksuell
Seksuelle overgrep mot barn. En veileder for hjelpeapparatet	Sosial- og helsedirektoratet	2003	Seksuell
Akuttveileder i pediatri	Norsk	1998 (revidert	Fysisk

Mishandling av barn – fysisk (fagprosedyre)

Utgiver: Oslo universitetssykehus (OUS)(8)
Utgitt år: 2012
Formål: Gjøre kliniske tegn, symptomer, tiltak, undersøkelser og mulige differensialdiagnoser kjent for alle ansatte slik at dette er kjent når situasjoner med mulig fysisk mishandling av barn oppstår
Målgruppe: Alle ansatte som mottar, behandler og følger opp barn som kan ha vært utsatt for mishandling, og alle ansatte som mottar, behandler og følger opp pasienter som har omsorg for barn.
Populasjon: Barn
Hvilke typer vold inkluderes: Fysisk
Implementert av hvem: OUS
Metode: Kunnskapsbasert fagprosedyre
Anvendbarhet: Kortfattede anbefalinger som summerer opp de viktigste tegnene på fysisk barnemishandling.

http://www.helsebiblioteket.no/microsite/fagprosedyrer/fagprosedyrer/mishandling-av-barn-fysisk

Mishandling av barn – psykisk (fagprosedyre)

Utgiver: Oslo universitetssykehus (OUS)(9)
Utgitt år: 2012
Formål: Gjøre tegn, symptomer, signaler, tiltak og undersøkelser kjent for ansatte i forbindelse med mulig psykisk mishandling av barn.
Målgruppe: Alle ansatte ved OUS
Populasjon: Barn
Hvilke typer vold inkluderes: Psykisk
Implementert av hvem: OUS
Metode: Kunnskapsbasert fagprosedyre
Anvendbarhet: Kortfattede anbefalinger som summerer opp de viktigste tegnene på psykisk barnemishandling.

http://www.helsebiblioteket.no/microsite/fagprosedyrer/fagprosedyrer/mishandling-av-barn-psykisk

Seksuelle overgrep mot barn (fagprosedyre)

Utgiver: Oslo universitetssykehus (OUS)(10)
Utgitt år: 2012
Formål: Gjøre reaksjoner hos barnet, symptomer, tegn, og tiltak i forbindelse med mulig seksuelt misbruk av barn kjent for alle ansatte i helseforetak

Målgruppe: Gjelder for alle ansatte som mottar, behandler og følger opp barn som kan ha vært utsatt for seksuelt misbruk, og alle ansatte som mottar, behandler og følger opp pasienter som har omsorg for barn
Populasjon: Barn
Hvilke typer vold inkluderes: Seksuell
Implementert av hvem: OUS
Metode: Kunnskapsbasert fagprosedyre
Anvendbarhet: Kortfattede anbefalinger som summerer opp de viktigste tegnene på seksuelle overgrep mot barn.

http://www.helsebiblioteket.no/microsite/fagprosedyrer/fagprosedyrer/seksuelle-overgrep-mot-barn

Mishandling, overgrep eller omsorgssvikt av barn – bekymring, mistanke og melding (fagprosedyre)

Utgiver: Oslo universitetssykehus (OUS)(11)
Utgitt år: 2012
Formål: Å klargjøre for alle ansatte ved Oslo universitetssykehus hvilke rutiner og plikter som gjelder når det er mistanke om at et barn utsettes for fysisk mishandling, psykisk mishandling, seksuelle overgrep eller omsorgssvikt
Målgruppe: Alle ansatte ved OUS
Populasjon: Barn
Hvilke typer vold inkluderes: Fysisk, psykisk, seksuell og omsorgssvikt
Implementert av hvem: OUS
Metode: Kunnskapsbasert fagprosedyre
Anvendbarhet: Kortfattede anbefalinger som går gjennom handlingsforløp ved mistanke om mishandling, overgrep eller omsorgssvikt av barn.

http://www.helsebiblioteket.no/microsite/fagprosedyrer/fagprosedyrer/mishandling-overgrep-eller-omsorgssvikt-av-barn-bekymring-mistanke-og-melding

Omsorgssvikt/vanskjøtsel av barn (fagprosedyre)

Utgiver: Oslo universitetssykehus (OUS)(12)
Utgitt år: 2012
Formål: Gjøre kliniske tegn, symptomer, signaler og tiltak på omsorgssvikt/vanskjøtsel kjent for ansatte i forbindelse med mulig omsorgssvikt/vanskjøtsel av barn.
Målgruppe: Gjelder for alle ansatte som mottar, behandler og følger opp barn som kan være utsatt for omsorgssvikt/vanskjøtsel, og alle ansatte som mottar, behandler og følger opp pasienter som har omsorg for barn. Prosedyren gjelder også for alle ansatte i avdelinger som deltar i utredningen av årsaken til skader eller symptomer hos barn.
Populasjon: Barn
Hvilke typer vold inkluderes: Omsorgssvikt

Implementert av hvem: OUS
Metode: Kunnskapsbasert fagprosedyre
Anvendbarhet: Kortfattede anbefalinger som summerer opp de viktigste tegnene ved omsorgssvikt av barn.

http://www.helsebiblioteket.no/microsite/fagprosedyrer/fagprosedyrer/omsorgssvikt-vanskj%C3%B8tsel-av-barn

Håndbok for helsepersonell ved mistanke om fysisk barnemishandling

Utgiver: Nasjonalt kunnskapssenter for vold og traumatisk stress (13)
Utgitt år: 2012 (under revidering)
Formål: Økt handlingskompetanse i helsetjenesten slik at barn utsatt for fysisk mishandling blir identifisert tidligst mulig og sikres mot nye overgrep.
Målgruppe: Fagpersoner i den somatiske spesialisthelsetjenesten
Populasjon: Barn
Hvilke typer vold inkluderes: Fysisk mishandling
Implementert av hvem: Informasjon foreligger ikke
Metode: Faglige anbefalinger som er basert på kunnskapsbasert praksis.
Anvendbarhet: Tilgjengelig på nett for alle. Omhandler de fleste aspekter knyttet til fysisk mishandling som somatisk helsepersonell må forholde seg til. Skal utvides slik at målgruppen innbefatter kommunehelsetjenesten og tannhelsetjenesten.

http://www.nkvts.no/sites/Barnemishandling/Pages/index.aspx

Veileder om barnevernets rolle ved mistanke om overgrep under samvær

Utgiver: Barne- og likestillingsdepartementet (14)
Utgitt år: 2006
Formål: Bidra til å klargjøre og presisere barneverntjenestens ansvar og oppgaver i saker der det er bekymring for at et barn er utsatt for vold eller seksuelle overgrep i forbindelse med samvær med den av foreldrene barnet ikke bor fast sammen med
Målgruppe: Ansatte ved barneverntjenester og samarbeidende instanser.
Populasjon: Barn
Hvilke typer vold inkluderes: Vold og seksuelle overgrep
Metode: Beskrives ikke.
Implementert av hvem: Veileder utgitt av myndighetene som bør være kjent av alle barneverntjenester.
Anvendbarhet: Anbefalinger er integrert i fagtekst, og dermed noe tidkrevende å finne.

http://www.regjeringen.no/upload/kilde/bld/bro/2006/0010/ddd/pdfv/293678-q1121b_web.pdf

Helsepersonells plikt og rett til å gi opplysninger til barneverntjenesten, politiet og sosialtjenesten ved mistanke om mishandling av barn i hjemmet, andre former for alvorlig omsorgssvikt av barn eller misbruk av rusmidler under graviditet.

Utgiver: Sosial- og helsedirektoratet (15)
Utgitt år: 2006
Formål: Rundskriv som redegjør for de juridiske rammene for helsepersonells opplysningsplikt. Gi veiledning om hvilke situasjoner og i hvilken grad det enkelte helsepersonell har plikt eller rett til å gi opplysninger til barneverntjenesten og politiet om barn som kan ha blitt eller står i fare for å bli mishandlet eller utsatt for andre former for alvorlig omsorgssvikt.
Målgruppe: Helsepersonell, ansatte i kommunehelsetjenester
Populasjon: Barn
Hvilke typer vold inkluderes: Mishandling av barn og andre former for alvorlig omsorgssvikt.
Metode: Rundskriv fra myndighetene. Vurderes ikke.
Implementert av hvem: Rundskriv fra myndighetene som må legges til grunn både i klinisk arbeid og ved utarbeidelse av prosedyrer i hele helsetjenesten.
Anvendbarhet: Anbefalinger er integrert i fagtekst, og dermed noe tidkrevende å finne.

https://helsedirektoratet.no/publikasjoner/helsepersonells-plikt-og-rett-til-a-gi-opplysninger-til-barneverntjenesten-politiet-og-sosialtjenesten-ved-mistanke-om-alvorlig-omsorgssvikt-av-barn

Formidling av opplysninger der barn utsettes for vold i familien

Utgiver: Barne- og likestillingsdepartementet (BLD) (16)
Utgitt år: 2005
Formål: Formidle bedre kunnskap om hvilken adgang og plikt ansatte i offentlig tjenester og instanser har til å formidle opplysninger i saker der barn utsettes for vold i familien, og om hvilke muligheter lovverket gir for samarbeid mellom tjenester i disse sakene. Veilederen omhandler sentrale temaer som: opplysningsplikten til barnevernet, plikten til å anmelde eller på annen måte avverge vold mot barn i familien, adgangen til å anmelde eller gi opplysninger til politiet og muligheter for å etablere mer organisert samarbeid.
Målgruppe: Ansatte i offentlig tjenester og instanser som barneverntjenesten, politiet, skolen, barnehagen, helsetjenesten, sosialtjenesten og familievernet.
Populasjon: Barn
Hvilke typer vold inkluderes: Fysisk, psykisk og seksuell vold, samt å oppleve vold mellom de voksne i hjemmet.
Metode: Rundskriv fra myndighetene. Vurderes ikke.
Implementert av hvem: Rundskriv fra myndighetene som må legges til grunn både i klinisk arbeid og ved utarbeidelse av prosedyrer i hjelpeapparatet.

Anvendbarhet: Anbefalinger er integrert i fagtekst, og dermed noe tidkrevende å finne.
https://www.regjeringen.no/nb/dokumenter/formidling-av-opplysninger-og-samarbeid-/id88169/

Seksuelle overgrep mot barn. En veileder for hjelpeapparatet

Utgiver: Sosial- og helsedirektoratet (17)
Utgitt år: 2003
Formål: Bidra til at hjelpeapparatet kan håndtere arbeid med seksuelle overgrep mot barn på best mulig måte
Målgruppe: Alle i hjelpeapparatet som kommer i berøring med problemstillinger knyttet til seksuelle overgrep mot barn; helsetjenester, barnehage og skole, politi, barnevern.
Populasjon: Barn
Hvilke typer av vold inkluderes: Seksuelle overgrep mot barn
Implementert: Informasjon foreligger ikke
Metode: Litteratursøk og metode ikke beskrevet. Faglige anbefalinger er basert på erfaring og kompetanse opparbeidet av ulike instanser. Dokumentet vurderes som en veileder for fagfeltet, men ikke som retningslinjer.
Anvendbarhet: Gode anbefalinger utfra lovverk, føringer og kunnskap på publiseringstidspunktet, men disse er vanskelig å finne på grunn av mye lærebokstoff.
https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kilde/bfd/bro/2003/0017/ddd/pdfv/286825-seksuelle_overgrep_mot_barn.pdf

Akuttveileder i pediatri

Utgiver: Norsk barnelegeforening (18)
Utgitt år: 1998 (revidert 2007, 2013).
Formål: Gi informasjon og anbefalinger om symptomer, utredning og behandling av alle akutte barnemedisinske tilstander inkludert vold og overgrep. Gi leger og annet helsepersonell kunnskap som gjør at de kan identifisere barnemishandling samt utrede og handle når de møter barn som kan ha vært utsatt for mishandling.
Målgruppe: Barneleger, men er også relevant for andre leger og annet helsepersonell.
Populasjon: Barn
Hvilke typer vold inkluderes: Fysisk mishandling, påførte hodeskader, seksuelle overgrep, oppdiktet eller påført sykdom
Implementert av hvem: Alle norske barneavdelinger
Metode: Bygger på nasjonale og internasjonale kunnskapsbaserte retningslinjer og veiledere, norske offentlige retningslinjer og lovverk.
Anvendbarhet: Kortfattede anbefalinger som er utformet etter samme mal som anbefalinger gjeldende andre sykdommer og tilstander hos barn, og derved er godkjent av de fleste barneleger

http://www.helsebiblioteket.no/retningslinjer/akuttveileder-i-pediatri/sosialpediatri

4.2 Veiledere om partnervold

Tabell 4.2 Oversikt over veiledere om partnervold

Tittel	Utgiver	Utgitt år	Type vold
Nasjonalt faglig retningslinje for svangerskapsomsorgen-hvordan avdekke vold	Helsedirektoratet	2014	Fysisk, psykisk og seksuell
Ressurshåndbok for familievernet i arbeid med voldssaker	ATV-stiftelsen	2008	Fysisk, psykisk, seksuell og økonomisk/materiell
Veileder. Arbeid med voldsutsatte kvinner med minoritetsbakgrunn	NKVTS	2008	Fysisk, psykisk og seksuell vold
Våge å se. Våre å spørre. Tørre å handle. Veileder. Hjelp ved vold i nære relasjoner	Norsk Krisesenterforbund	2013	Fysisk, seksuell, psykisk, materiell og latent
Kartleggingspakke: Redskap ved kartlegging av vold	ATV-stiftelsen	2011	Fysisk og psykisk og barn vitne til vold i hjemmet, utøvere
Barnevernets protokoll i familievoldssaker	ATV-Drammen		Fysisk og psykisk vold, barn vitne til vold og vold mot barn i familien

Nasjonal faglig retningslinje for svangerskapsomsorgen – hvordan avdekke vold

Utgiver: Helsedirektoratet (19)
Utgitt: 2014
Formål: Bidra til at svangerskapsomsorgen avdekker vold mot gravide
Målgruppe: Ikke klart angitt. Leger og jordmødre (helsepersonell som utfører svangerskapskontroller) og kommunal forvaltning.
Pasientpopulasjon: Gravide
Hvilke typer vold inkluderes: Fysisk, psykisk og seksuell
Metode: Anbefalingene i retningslinjen er utarbeidet på bakgrunn av kunnskapsbasert praksis. Styrken på anbefalingene er vurdert etter Grading of Recommendations Assessment, Development and Evaluation (GRADE).
Anvendbarhet: Tydelige anbefalinger der kunnskapsgrunnlaget kommer klart frem. Anbefalingene er konkrete og tilpasset norsk praksis og derfor anvendbare. Det er gitt forslag til spørsmål som kan stilles, men dokumentasjon på utprøving av disse foreligger ikke.

https://helsedirektoratet.no/retningslinjer/nasjonal-faglig-retningslinje-for-svangerskapsomsorgen-hvordan-avdekke-vold

Ressurshåndbok for familievernet i arbeid med voldssaker

Utgiver: ATV-stiftelsen (20)
Utgitt år: 2008
Antall sider: 105
Formål: Systematisere kunnskap og materiale om vold i nære relasjoner, herunder sikkerhetsarbeid. Tilrettelegging av rammer for kontakt og behandling av familier/ par med voldsproblemer.
Målgruppe: Ansatte ved familievernkontor
Hvilke typer vold inkluderes: Fysisk, psykisk, seksuell og materiell vold
Populasjon: Par med voldsproblemer
Metode: Innhenting av eksisterende rutiner og kartleggingsverktøy i familievernet, gjennomgang av litteratur samt samtaler med ansatte i familievern og representanter fra krisesenter, politi, Statens Barnehus og ATV.
Anvendbarhet: Noen anbefalinger knyttet til avdekking og risikovurdering, men hovedfokus er handling og oppfølging av både utsatte og utøvere av vold. Gir en god oversikt over andre tilbud og tiltak utenom familievernet. Gir også forslag til kartleggingsinstrumenter som kan brukes.

http://atv-stiftelsen.no/upload/2011/04/08/ressurshandbok-familievernet.pdf

Veileder. Arbeid med voldsutsatte kvinner med minoritetsbakgrunn

Utgiver: Nasjonalt kunnskapssenter for vold mot traumatisk stress (21)
Utgitt år: 2008

Formål: Øke kompetanse i hjelpeapparatet. Samle og systematisere erfaringer innenfor arbeidsfeltet, og gjøre dem tilgjengelig for flere.
Målgruppe: Ansatte ved krisesentrene og andre hjelpere som i sitt arbeid møter kvinner med minoritetsbakgrunn som er eller har vært utsatt for vold og overgrep.
Populasjon: Kvinner med minoritetsbakgrunn
Hvilke typer vold inkluderes: Fysisk, psykisk og seksuell vold
Metode: Innholdet i veilederen har hovedsakelig sitt opphav i erfaringsbasert kunnskap fra ulike prosjekter i regi av Oslo Krisesenter og Krisesentersekretariatet. Erfaringene er blitt systematisert og dokumentert i flere prosjektrapporter, en veileder og en hovedfagsoppgave. Disse erfaringene og publikasjonene danner samlet grunnlaget for kunnskap og anbefalinger som formidles her.
Anvendbarhet: Øker kunnskap, mange gode råd/ innspill/ anbefalinger, men fortløpende i teksten.

http://www.nkvts.no/biblioteket/Publikasjoner/Veileder_VoldsutsatteKvinner_Minoritetsbakgrunn.pdf

Våge å se. Våge å spørre. Tørre å handle. Veileder. Hjelp ved vold i nære relasjoner

Utgiver: Norsk Krisesenterforbund
Utgitt år: 2013
Formål: Styrke tilbudet til voldsutsatte voksne og barn der den voksne har tilleggsproblemer innenfor rus og psykisk helse.
Målgruppe: Tjenester som tilbyr hjelp i forhold til rus og psykisk helse, samt tjenester som retter seg mot barn og unge
Populasjon: Voldsutsatte voksne og barn der den voksen har tilleggsproblemer innenfor rus og psykisk helse
Hvilke typer vold inkluderes: Fysisk, seksuell, materiell, psykisk og latent vold
Metode: Ikke angitt
Anvendbarhet: Konkrete råd for avdekking vold i samtale med utsatte og for kartlegging av hjelpebehov. I tillegg informasjon om samhandling og hjelpetiltak samt noe fagstoff om fenomenet.

http://issuu.com/thetadesignas/docs/nkf_veileder_a4_vold_i_n__re_relasj

Kartleggingspakke: Redskap ved kartlegging av vold

Utgiver: Alternativ til vold (ATV) og Senter for krisepsykologi (SfK) (22)
Utgitt: 2007, Revidert 2011
Originalspråk: Norsk
Vilkår for bruk: Ingen
Formål: Stimulere utviklingen av kartleggingsrutinene ved det enkelte tjenestested slik at en sikrer at voldserfaringer blir fanget opp i barns liv, og at nødvendig hjelp iverksettes på dette grunnlag
Målgruppe: Barnevernet, familievernet, helsetjenester for barn og unge

Pasientpopulasjon: Barn
Type av vold: Alle former
Metode: Ikke beskrevet
Anvendbarhet: Innledningen inneholder god informasjon om betydningen av systematisk kartlegging og gir råd om kartlegging generelt. Hoveddelen er kartleggingspakken som består av spørreskjemaer og verktøy for å kartlegge og avdekke vold. Del 1 inneholder flere skjemaer for kartlegging av vold mot barn, oppdelt i tre kategorier: 7-11 år, 8-12 år og for foreldre. Del 2 inneholder kartleggingsverktøy for kvinner utsatt for vold samt intervjuguide for menn i ATV-terapi. Verktøyene omtales under kartleggingsverktøy

http://atv-stiftelsen.no/upload/2011/04/08/kartleggingspakke-atv-sfk.pdf

4.3 Veiledere om tvangsekteskap og æresrelatert vold

Tabell 4.3 Oversikt over veiledere om tvangsekteskap og partnervold

Tittel	Utgiver	Utgitt år	Type vold
Tvangsekteskap og æresrelatert vold. En veileder til barneverntjenesten	Barne, ungdoms og familiedirektoratet (Bufetat)	2012	Tvangsekteskap og æresrelatert vold
Arbeid mot tvangsekteskap - en veileder	Integrering og mangfoldsdirektoratet (IMDi)	2008	Tvangsekteskap og æresrelatert vold

Tvangsekteskap og æresrelatert vold. En veileder til barneverntjenesten

Utgiver: Barne, ungdoms og familiedirektoratet (Bufetat)(23)
Utgitt år: 2012
Antall sider: 191
Formål: Å gi barneverntjenesten bakgrunnskunnskap, samt praktiske råd og konkrete verktøy i saker som omhandler æresrelatert vold.
Målgruppe: Kommunalt og statlig barnevern.
Populasjon: Barn
Hvilke typer vold inkluderes: Tvangsekteskap og æresrelatert vold
Metode: Beskrives ikke.
Anvendbarhet: Gode anbefalinger. Mye tekst, men med oppsummerende momenter på slutten av hvert kapittel. Forslag til spørsmål og innspill til konkrete handlingsmåter øker anvendbarheten.

http://www.bufdir.no/global/nbbf/vold_overgrep/Veileder-tvangsekteskap_barneverntjenesten.pdf

Arbeid mot tvangsekteskap – en veileder

Utgiver: Integrering og mangfoldsdirektoratet (IMDi)(24)
Utgitt år: 2008
Antall sider: 111
Formål: Formidle kunnskap som kan gi bedre forståelse, konkrete og praktiske råd om hvordan best bistå den som trenger hjelp, samt en oversikt over mulige samarbeidspartnere. Tilby praktiske råd for hvordan hjelpeapparatet kan håndtere slike situasjoner på en best mulig måte for personen det gjelder.
Målgruppe: De som i sitt arbeid møter personer som er i en tvangsgiftesituasjon, og der annen æresrelatert vold ofte også er en del av problemet.
Populasjon: Ungdom og unge voksne som står i fare for å bli tvangsgiftet eller å bli utsatt for æresrelatert vold.
Hvilke typer vold inkluderes: Tvangsekteskap og æresrelatert vold
Metode: Kompetanseteamet mot tvangsekteskap har gått gjennom og bearbeidet erfaringer fra 441 saker i perioden 2004-2007. Metode for øvrig ikke beskrevet.
Anvendbarhet: God oversikt over fenomenet. Mye tekst der råd til hjelpeapparatet er fordelt på åtte kapitler med hovedpunkter angitt før hvert kapittel.

http://www.imdi.no/Documents/BrosjyrerHefterHaandbok/Arbeid_mot_tvangsekteskap_nett.pdf

4.4 Veiledere om kjønnslemlestelse

Tabell 4.4 Oversikt over veiledere om kjønnslemlestelse

Tittel	Utgiver	Utgitt år	Type vold
Kjønnslemlestelse. En veiviser	NKVTS	2011	Kjønnslemlestelse
Forebygging av kjønnslemlestelse – tilbud om samtale og frivillig underlivsundersøkelse	Helsedirektoratet	2011 (2014)	Kjønnslemlestelse
Veileder om regelverk, roller og ansvar knyttet til kjønnslemlestelse	BLD og Helse- og Omsorgsdepartementet	2008	Kjønnslemlestelse
Veileder for helsepersonell i Norge om kvinnelig omskjæring	Helsetilsynet	2000	Kjønnslemlestelse

Kjønnslemlestelse: En veiviser

Utgiver: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS)(25)
Utgitt år: 2011. Oppdateres minimum årlig
Antall sider: Nettbasert
Formål: Et overordnet mål er å forhindre kjønnslemlestelse, og dersom inngrepet allerede er foretatt er målet å hjelpe den utsatte. Veiviseren skal gi en oversikt over praktiske og lovgivningsmessige redskaper som er til rådighet, samt være en kilde til kunnskap om kjønnslemlestelse.
Målgruppe: Profesjonsutøvere som kommer i kontakt med aktuelle jenter/ kvinner
Populasjon: Jenter og kvinner som er omskåret eller står i fare for å bli det.
Hvilke typer vold inkluderes: Kjønnslemlestelse
Implementering: Informasjon foreligger ikke
Metode: Ikke beskrevet
Anvendbarhet: Oversiktlig, konkret og grundig gjennomgang. Anbefalingene ikke alltid god fremhevet, og bakgrunnen for anbefalingene ikke alltid oppgitt. Ingen referanser men enkelte lenker til ressurser og dokumentasjon.

http://www.nkvts.no/sites/Veiviser-KL/Pages/default.aspx

Forebygging av kjønnslemlestelse - Tilbud om samtale og frivillig underlivsundersøkelse

Utgiver: Helsedirektoratet(26)
Utgitt år: 2011 (revidert i 2014)
Antall sider: 14
Formål: Bidra til forebygging av kjønnslemlestelse og til at jenter som har helseplager etter kjønnslemlestelse får helsehjelp.
Målgruppe: Helsestasjoner og skolehelsetjenesten
Populasjon: Jenter i 1. og 5. klasse og på ungdomstrinnet og deres foreldre.
Hvilke typer vold inkluderes: Kjønnslemlestelse
Metode: Angis ikke.
Anvendbarhet: Kort innføring i det aktuelle tilbudet.

http://helsedirektoratet.no/publikasjoner/forebygging-av-kjonnslemlestelse-tilbud-om-samtale-og-frivillig-underlivsundersokelse/Sider/default.aspx

Veileder om regelverk, roller og ansvar knyttet til kjønnslemlestelse

Utgiver: Barne- og likestillingsdepartementet og Helse- og Omsorgsdepartementet(27)
Utgitt år: 2008
Antall sider: 32
Formål: Bidra til økt bevissthet og kunnskap om kjønnslemlestelse, samt gi veiledning om hva den enkelte tjeneste kan eller skal gjøre ved bekymring for at en jente står i fare for å bli eller allerede er blitt kjønnslemlestet.
Målgruppe: Offentlige instanser som er i kontakt med jenter som står i fare for å bli eller allerede er blitt kjønnslemlestet.
Populasjon: Jenter som står i fare for å bli eller allerede er blitt kjønnslemlestet.
Hvilke typer vold inkluderes: Kjønnslemlestelse
Metode: Vurderes ikke, førende dokument fra myndighetene.
Anvendbarhet: Oversiktlig innføring i fenomenet og i gjeldende lovverk som er relevant ved bekymring for at en jente står i fare for å bli eller allerede har blitt kjønnslemlestet.

https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/hod/dokumenter-fha/kjonnslemlestelse/veileder-om-regelverk_siste-korr.pdf

Veileder for helsepersonell i Norge om kvinnelig omskjæring

Utgiver: Helsetilsynet(28)
Utgitt år: 2000
Antall sider: 76

Formål: Være til konkret hjelp for helsepersonell, samt skape større åpenhet rundt temaet omskjæring.
Målgruppe: Helsepersonell
Populasjon Jenter/ kvinner som er omskåret eller står i fare for å bli det
Hvilke typer vold inkluderes: Kjønnslemlestelse
Metode: Angis ikke.
Anvendbarhet: Konkrete råd for helsepersonells møte med pasienter som er omskåret eller står i fare for å bli det.

https://www.helsetilsynet.no/upload/Publikasjoner/veiledningsserien/veileder_helsepersonell_omskjaering_ik-2723.pdf

4.5 Veiledere om overgrep mot personer med en psykisk utviklingshemning

Tabell 4.5 Oversikt over veiledere om overgrep mot personer med psykisk utviklingshemming

Navn	Utgiver	Utgitt år	Type vold
Utviklingshemming og seksuelle overgrep-rettsvern, forebygging og oppfølging	Oslo Universitetssykehus (OUS) (HDir)	2014	Seksuell
Etablering av rutiner for forebygging, varsling og oppfølging av overgrep mot mennesker med psykisk utviklingshemming (SUMO-prosjektet)	OUS, Sykehuset Innlandet, Helse Førde	2013	Fysisk, psykisk, seksuell, diskriminerende og materiell
Utviklingshemming og seksuelle overgrep-forebygging og oppfølging	Helse Sør-Øst	2009	Seksuell

Utviklingshemning og seksuelle overgrep – rettsvern, forebygging og oppfølging

Utgiver: Helsedirektoratet/OUS(29)
Utgitt år: 2014
Antall sider: 145
Formål: Bidra til å heve handlingskompetanse på feltet utviklingshemning; være et praktisk verktøy og oppslagsverk for alle som kommer i kontakt med mennesker med utviklingshemning
Målgruppe: Alle som i sitt arbeid møter personer med utviklingshemning
Populasjon: Personer med en utviklingshemning
Hvilke typer vold inkluderes: Seksuell
Metode: Ikke beskrevet. Det vises til dokumentasjon, forskning og litteratur nasjonalt og internasjonalt, samt egne erfaringer.
Anvendbarhet: Dette er mer en fagbok enn en rutineguide. Gode faktakapitler om psykisk utviklingshemning, seksuelle overgrep og rettsvern. Egen sjekkliste for

avdekking av overgrep, og forslag til tiltak og oppfølging. Anbefalinger er integrert i tekst, så det krever noe tid å finne frem (men den har en god innholdsfortegnelse)

http://www.oslo-universitetssykehus.no/omoss_/avdelinger_/nevrohabilitering_/Documents/Utviklinghemning_seksuelle_overgrep_nett.pdf

---

Etablering av rutiner for forebygging, varsling og oppfølging ved overgrep mot mennesker med psykisk utviklingshemming (SUMO-prosjektet)

Utgiver: Oslo Universitetssykehus, Sykehuset Innlandet, Helse Førde, Helse Finnmark.(30)
Utgitt år: 2013
Antall sider: 141
Formål: Øke bevisstheten og handlingskompetansen når det gjelder overgrep mot mennesker med psykisk utviklingshemming og legge til rette for at kommunene kan etablere rutiner for forebygging, varsling og oppfølging.
Målgruppe: Helsepersonell
Populasjon: Personer med psykisk utviklingshemming
Hvilke typer vold inkluderes: Overgrep av seksuell, voldelig, økonomisk eller diskriminerende karakter
Metode: Prosjektgruppen har gjennomført søk i internasjonale retningslinjebasert på anbefalinger gitt i ”retningslinjer for retningslinjer” (Statens Helsetilsyn, 2002). De har også arrangert workshop og etterspurt erfaringskunnskap hos samarbeidspartnere.
Anvendbarhet: Kun råd til avslutningsvis, og mye som ikke dreier seg om avdekking, men det blir foreslått verktøy som kartlegger risiko for overgrep. Verktøyet «SUMO» som er vedlagt er imidlertid anvendbart.

http://www.finnmarkssykehuset.no/getfile.php/Finnmarkssykehuset%20INTERNETT/Pressemeldinger/SUMO%20rapport%20final%20(2).pdf

Utviklingshemming og seksuelle overgrep – forebygging og oppfølging

Utgiver: Helse Sør-Øst(31)
Utgitt år: 2009
Antall sider: 62
Formål: Beskrive anerkjent forskningsbasert kunnskap på fagfeltet og gi anbefalinger på konkrete metoder/ retningslinjer som kan anvendes i det kliniske

arbeidet.
Målgruppe: Habiliteringstjenestene for voksne i Oslo, Akershus, Østfold, Oppland og Hedmark.
Populasjon: Personer med utviklingshemming
Hvilke typer vold inkluderes: Seksuelle overgrep
Metode: Det er foretatt en litteraturgjennomgang, men det henvises også til egne erfaringer. Anbefalinger bygger på kunnskapsbasert praksis.
Anvendbarhet: God gjennomgang. Anbefalinger er integrert i tekst, så det krever noe tid å finne frem. Usikker evidens for noen av anbefalingene.

http://nfss.no/docs/Overgrep_hele.pdf

4.6 Veiledere om arbeidet med voldsutøvere

Tabell 4.6 Oversikt over veiledere om arbeid med voldsutøverer

Navn	Utgiver	Utgitt år	Type vold
Vurdering av risiko for voldelig atferd: Bruk av strukturerte kliniske verktøy	Sosial- og helsedirektoratet	2007	

Vurdering av risiko for voldelig atferd – Bruk av strukturerte kliniske verktøy

Utvikler: Sosial og helsedirektoratet
Utgiver: Sosial- og helsedirektoratet
Utgitt: 2007
Originalspråk: Norsk
Vilkår for bruk: Kan bestilles fra Sosial- og helsedirektoratet v/Trykksakekspedisjonen
Formål: Bidra til å øke bevissthet og kunnskap innen psykisk helsevern i forhold til gjennomføring av voldsrisikovurderinger
Brukere: Spesialisthelsetjenesten, psykisk helsevern
Pasientpopulasjon: Pasienter i psykisk helsevern
Bruksområde: Utvalgte grupper
Hvor finner man verktøyet: Helsedirektoratet.no
Type av vold: Voldelig atferd
Egenskaper: Rundskriv om bruk av strukturerte kliniske verktøy for vurdering av risiko for voldelig atferd. Beskriver to mulige verktøy som kan benyttes ved vold i nære relasjoner som omtales under kartleggingsverktøy: V-RISK-10/VRS-10, HCR-20

https://helsedirektoratet.no/publikasjoner/vurdering-av-risiko-for-voldelig-atferd-bruk-av-strukturerte-kliniske-verktoy

4.7 Andre veiledere

Tittel	Utgiver	Utgitt år	Type vold
Overgrepsmottak. Veileder for helsetjenesten	Sosial- og Helsedirektoratet	2007	Seksuell
Veileder for behandlere som skal dokumentere skader som kan ha strafferettslige konsekvenser	Den rettsmedisinske kommisjon	2007	Fysisk og seksuell

Overgrepsmottak. Veileder for helsetjenesten.

Utgiver: Sosial- og helsedirektoratet(32)
Utgitt år: 2007
Formål: Bidra til et forsvarlig og likeverdig tilbud for overgrepsutsatte i alle deler av landet.
Målgruppe: Helsepersonell som arbeider i overgrepsmottaket primært, men også personell ved legevakt og helse- og sosialtjenester forøvrig som kommer i kontakt med overgrepssaker.
Populasjon: Alle utsatte for seksuelle overgrep og vold i nære relasjoner
Hvilke typer vold inkluderes: Seksuelle overgrep og vold i nære relasjoner
Implementert av hvem: Norske overgrepsmottak
Metode: Sosial- og helsedirektoratet nedsatte våren 2005 en arbeidsgruppe til å utarbeide veilederen, men metoden beskrives ikke utover dette.
Anvendbarhet: Veilederen gir en god oversikt over regelverk av betydning for arbeidet i overgrepsmottak samt anbefalt praksis. Anbefalingene er beskrevet fortløpende i tekst, og gir svært detaljert beskrivelse av gode rutiner for overgrepsmottak.

https://helsedirektoratet.no/retningslinjer/veileder-for-helsetjenesten-ved-overgrepsmottak

Veileder for behandlere som skal dokumentere skader som kan ha strafferettslige konsekvenser

Utgiver: Den rettsmedisinske kommisjon(33)
Utgitt år: 2007
Formål: Øke kompetanse for dokumentasjon og avdekking av skader som følge av vold og seksuelle overgrep

Målgruppe: Leger som kommer i kontakt med akutte skadetilfeller
Populasjon: Alle som er utsatt for vold og overgrep
Hvilken type vold inkluderes: Fysisk vold og seksuelle overgrep
Metode: Utarbeidet av en tverrfaglig arbeidsgruppe bestående av eksperter oppnevnt av Rettsmedisinsk kommisjon. Metoden beskrives ikke.
Anvendbarhet: Konkret og ryddig gjennomgang med fokus på dokumentasjon.

http://www.sivilrett.no/getfile.php/2463483.2254.svtcxxqsar/Veileder+for+behandlere+som+skal+dokumentere+skader+som+kan+ha+strafferettslige+konsekvenser.doc.

4.8 Sentrale internasjonale veiledere

Tittel	Utgiver	Utgitt år	Type vold
NICE: Domestic violence and abuse: how social care and the organisations they work with can respond effectively	National Institute for Health and care Excellence (NICE)	2014	Fysisk og seksuell
Responding to intimate partner violence and sexual violence against women	World Health Organization (WHO)	2013	Fysisk og seksuell
NICE: When to suspect child maltreatment	NICE	2009	Fysisk, seksuell,emosjonell, omsorgssvikt
Child protection and the dental team: an introduction to safeguarding children in dental practice	Department of Health (UK)	2009	Fysisk, seksuell, psykisk, omsorgssvikt

NICE: Domestic violence and abuse: how health services, social care and the organisations they work with can respond effectively

Utgiver: National Institute for Health and Care Excellence (NICE)(34)
Utgitt år: 2014
Formål: Bidra til å identifisere, forebygge og redusere vold og overgrep i hjemmet.
Målgruppe: Helse- og sosialarbeidere, spesialister innen vold i hjemmet og ansatte ved overgrepsmottak og andre hvis arbeid kan sette dem i kontakt med mennesker som utsatte for eller utøvere av vold i hjemmet eller overgrep
Populasjon: Voksne
Hvilke typer vold inkluderes: Bredt spekter av vold i hjemmet og overgrep.
Metode: Systematisk utarbeidede anbefalinger basert på best tilgjengelig evidens.
Anvendbarhet: Ikke direkte tilpasset bruk i klinisk praksis, men nyttig som grunnlag når en skal utvikle egne anbefalinger.

http://publications.nice.org.uk/domestic-violence-and-abuse-how-health-services-social-care-and-the-organisations-they-work-with-ph50

Responding to intimate partner violence and sexual violence against women

Utgiver: World Health Organization(35)
Utgitt år: 2013
Formål: Gi evidensbasert veiledning for å møte kvinner utsatt for seksuelle overgrep og partnervold. Øke bevissthet om vold mot kvinner i helsevesenet og hos beslutningstakere, slik at tjenestetilbudet blir tilpasset kvinnenes behov.
Målgruppe: Helsepersonell
Populasjon: Kvinner
Hvilke typer vold inkluderes: Partnervold (fysisk og psykisk) og seksuelle overgrep
Metode: Systematisk utarbeidede anbefalinger basert på best tilgjengelig evidens. GRADE ble brukt for å vurdere bakgrunnen for anbefalingene.
Anvendbarhet: Ikke direkte tilpasset bruk i klinisk praksis, men nyttig som grunnlag når en skal utvikle egne anbefalinger. Finnes i skriftlig og nettbasert format.

http://www.who.int/reproductivehealth/publications/violence/9789241548595/en/

NICE When to suspect child maltreatment

Utgiver: NICE(36)
Utgitt år: 2009
Formål: Gi kunnskap til helsepersonell slik at de kan identifisere barn som kan være mishandlet
Målgruppe: Helsepersonell
Populasjon: Barn
Hvilke typer vold inkluderes: Fysisk, seksuell og emosjonell vold, vanskjøtsel og fabrikkert eller påført sykdom.
Metode: Systematisk utarbeidede anbefalinger basert på best tilgjengelig evidens
Anvendbarhet: Gode praktiske anbefalinger som kan brukes i klinisk praksis, og er nyttig som grunnlag når en skal utvikle egne anbefalinger. Finnes i skriftlig og nettbasert format.

http://www.nice.org.uk/guidance/CG89

Child protection and the dental team: an introduction to safeguarding children in dental practice.

Utgiver: Department of Health (UK)(37)
Utgitt år: 2009
Formål: Bidra til at tannhelsepersonell kan gjenkjenne symptomer på barnemishandling, og til å forstå eget ansvar og mulig handling dersom de mistenker at et barn har blitt utsatt for vold.
Målgruppe: Tannhelsetjenesten
Populasjon: Barn
Hvilke typer vold inkluderes: Fysisk, seksuell, psykisk, omsorgssvikt
Metode: Prosjektet begynte med å identifisere behov for opplæring, og tilbakemeldinger ble brukt til å utvikle nytt materiell for bruk i tannhelsetjenester. Praktiske anbefalinger ble testet ut av to tannhelseteam. Metode ellers beskrevet som kunnskapsbasert.
Anvendbarhet: Nettside og håndbok. Tar for seg engelske forhold, men er et meget godt eksempel for anbefalinger til tannhelsetjenesten.

http://www.cpdt.org.uk/data/files/Resources/Childprotectionandthedentalteam_v1_4_Nov09.pdf

5 Resultater kartleggingsverktøy

I det følgende vil relevante søkeresultat bli presentert, kategorisert etter hvem som er voldsutsatt eller voldsutøvere.

5.1 Generelt utsatt

Tabell 5.1 Oversikt over kartleggingsverktøy for voldsutsatthet

Tittel	Utvikler	Utgitt år	Type vold
Intimate justice scale	Jory, B.	2004	Psykisk og fysisk
Traumatic experiences checklist	Nijenhuis, E.R.S., Van der Hart, O., & Kruger, K	2002	Fysisk, seksuell, psykisk, omsorgssvikt
Stressful life events screening questionnaire	Goodman, Corcoran, Turner, Yuan and Green	1998	Fysisk, seksuell, psykisk
Danger Assessment	Jaqueline Campbell	1986	Partnervold (Psykisk, seksuell og fysisk vold)
Abuse index	Goodman, M og Fallon, B	1995	Partnervold (Fysisk, seksuell, psykisk)
Emotional Abuse Questionnaire	Waltze, Rushe, Gottman	1998	Psykisk, fysisk, seksuell, økonomisk
Conflict Tactics Scale (CTS)	Murray A. Straus	1979 (2000)	Fysisk, seksuell, psykisk
Abuse Assessment Screen	The Nursing Research Consortium on Violence against	1987	Partnervold mot gravide (fysisk, seksuell, psykisk)

	Women (NCRVA)	
Barnevernets protokoll i familievoldssaker	ATV-Drammen	Fysisk og psykisk vold, barn vitne til vold og vold mot barn i familien

Intimate justice scale

Utvikler: Jory, B.
Utgitt: 2004
Originalspråk: Engelsk
Norsk oversettelse: Ja, av Jorunn Helle
Vilkår for bruk: Ingen, tilgjengelig på internett
Formål: Screene psykologisk misbruk og fysisk vold.
Brukere: Klinisk praksis
Pasientpopulasjon: Voksne utsatt for vold i nære relasjoner. Kjønnsnøytrale uttrykk slik at instrumentet kan brukes for både kvinner og menn og par av samme kjønn, og.
Bruksområde: Screening
Hvor finner man verktøyet: Lett tilgjengelig ved søk på internett. Ressurshåndbok for familievernet.
Type av vold: Emosjonell og fysisk
Egenskaper: 15 spørsmål til selvutfylling hvor hovedfokus er emosjonell vold, samt spørsmål om fysisk vold, hvor personen skal ta stilling på en skala fra 1-5 hvor enig man er med utsagnet i forhold til sin egen relasjon.
Referanser: ATV-stiftelsen (2008). Ressurshåndbok for familievernet i arbeid med voldssaker (20), Jory, B. (2004). The intimate justice scale: an instrument to screen for psychological abuse and violence in clinical practice. *Journal of Marital and Family Therapy* (30:1), pp. 29-44.(38)

Traumatic experiences checklist

Utvikler: Nijenhuis, E.R.S., Van der Hart, O., & Kruger, K.(39)
Utgiver:
Utgitt: 2002
Originalspråk: Nederlandsk
Norsk oversettelse: Ja
Vilkår for bruk: Ingen
Formål: Kartlegge opplevde potensielt traumatiske hendelser
Brukere: Helsepersonell og forskere

Pasientpopulasjon: Voksne?
Bruksområde: Klinisk praksis og forskning
Hvor finner man verktøyet: Skjema med spørsmål og skjema til scoring kan lastes ned fra hjemmesiden til E.R.S. Niejenhuis: http://www.enijenhuis.nl/sdq2.html
Type av vold: Fysisk, psykisk, seksuell, omsorgssvikt
Egenskaper: Skjema til selvutfylling med 39 spørsmål om opplevde traumatiske hendelser hvor man blir bedt om å rangere grad av påvirkning for hver episode fra ingen til svært stor (1-5). Spørsmål om alle typer vold. Benytter definerende spørsmål.
Referanser: Niejenhausen ERS, Van der Hart, O., Kruger, K. (2002). The psychometric characteristics of the traumatic experiences checklist (TEC): first findings among psychiatric outpatients. *Clinical Psychology & Psychotherapy 9(3)*, 200-210(39)

Stressful Life Events Screening Questionnaire (SLESQ)

Utviklet: Goodman, Corcoran, Turner, Yuan, & Green
Utgiver: The Georgetown Center for Trauma and the Community
Utgitt: 1998
Originalspråk: Engelsk
Norsk oversettelse: Ja av Siri Thoresen m.fl. NKVTS
Vilkår for bruk: © Kan lastes ned for personlig bruk, men ikke kopieres eller distribueres
Formål: Kartlegge utsatthet for en rekke potensielt traumatiserende hendelser, inkludert vold og overgrep for forskning og klinisk screening.
Brukere: Forskere og klinikere
Pasientpopulasjon: Personer som har opplevd traumatiserende hendelser
Bruksområde: Utvalgte grupper?
Hvor finner man verktøyet: http://ctc.georgetown.edu/toolkit, Norsk oversettelse kan fås på forespørsel til NKVTS
Type av vold: Fysisk, seksuell, emosjonell
Egenskaper: Skjema med 13 spørsmål for å kartlegge potensielt traumatiske episoder inkludert vold i fortid.
Referanser: https://georgetown.app.box.com/s/nzprmm2bn5pwzdw1l62w

EAQ Emotional abuse questionnaire

Utvikler: Waltze, Rushe, Gottman
Utgiver: The Gottman Institute
Utgitt: 1998
Originalspråk: Engelsk
Norsk oversettelse: Ja, av Kristin Helle
Vilkår for bruk: Ingen
Formål: Kartlegge vold som utgangspunkt for videre samtale og behandling.

Brukere: Personer som i sitt arbeid møter personer som har vært utsatt for partnervold
Pasientpopulasjon: Voksne. Kjønnsnøytrale uttrykk slik at instrumentet kan brukes for både kvinner og menn og par av samme kjønn.
Bruksområde: Screening
Hvor finner man verktøyet: Finnes fritt tilgjengelig på flere nettsteder, blant annet i vedlegg til ATVs Ressurshåndbok for familievernet i arbeid med voldssaker
Type av vold: Alle former, men ikke direkte spørsmål om fysisk vold
Egenskaper: Fire tematiske deler: isolasjon (22 spørsmål), emosjonell vold-krenkende og ydmykende adferd (18 spørsmål), seksuell tvang (7 spørsmål) og ødeleggelse av eiendeler (7 spørsmål). Utfyller skal ta stilling til hvor ofte det som beskrives skjer på en skala fra aldri til ofte. EAQ tar mellom 10-20 minutter å administrere og score.
Øvrig informasjon: EAQ kan være særlig nyttig i situasjoner med mer diffus psykisk vold som kan være vanskelig å kartlegge.
Referanser: ATV-stiftelsen (2008). *Ressurshåndbok for familievernet i arbeid med voldssaker*(20)

Abuse index

Utviklet: Goodman, M og Fallon, B.
Utgiver: Sage Publications
Utgitt: 1995
Originalspråk: Engelsk
Norsk oversettelse: Ja, ved Iselin Sætre, Alternativ til vold.
Vilkår for bruk: Ingen. Tilgjengelig fra internett.
Formål: Gi klinikeren et bilde av alvorlighetsgraden i den volden som personen er utsatt for
Brukere: Terapeuter hos Alternativ til vold
Pasientpopulasjon: Kvinner utsatt for vold
Bruksområde: I terapi med kvinner hvis partner går til behandling hos Alternativ til vold.
Hvor finner man verktøyet: Ressurshåndbok for familievern (ATV) (20), og Kartleggingspakken fra ATV og SfK (22)
Type av vold: Alle former
Egenskaper: 25 spørsmål om nåværende eller tidligere forhold, hvor personen må ta stilling til hvor ofte en har vært utsatt for ulike handlinger. Til selvutfylling eller ved at terapeuten spør den utsatte spørsmålene.
Øvrig informasjon: Brukes i terapi med kvinner hvis partner går til behandling hos Alternativ til vold.
Referanser: ATV-stiftelsen (2008). Ressurshåndbok for familievernet i arbeid med voldssaker (20), Alternativ til vold og Senter for Krisesenterpsykologi. (2011). *Kartleggingspakke: redskap ved kartlegging av vold* (22)

Danger Assessment

Utviklet: Jacquelyn Campbell
Utgiver:
Utgitt: 1986
Originalspråk: Engelsk
Norsk oversettelse: Ja, oversatt av Nasjonalt kompetansesenter for legevaktsmedisin.
Vilkår for bruk: Fritt tilgjengelig på internett.
Formål: Fastslå nivå av fare for at en kvinne utsatt for vold skal bli drept av en partner
Brukere: Kriminalomsorgen, helsetjenesten, andre som jobber med vold i nære relasjoner
Pasientpopulasjon: Kvinner utsatt for partnervold
Bruksområde: Utvalgte grupper
Hvor finner man verktøyet: http://www.dangerassessment.org/ Tilgjengelig fra Nasjonalt kompetansesenter for legevaktmedisin ved forespørsel
Type av vold: Partnervold (fysisk, seksuell, emosjonell)
Egenskaper: 20 spørsmål til selvevaluering samt en kalender til å notere voldsepisoder
Øvrig informasjon: I 2008 publiserte Nancy Glass og kollegaer funn i American Journal of Public Health fra en studie som reviderte Danger Assessment til å forutsi nye overgrep i voldelige lesbiske forhold. Det finnes også en utgave rettet mot kvinner med migrantbakgrunn.
Referanser:. *What is the Danger Assessment?* (2015). John Hopkins School of Nursing.(40)

Conflict Tactics Scale (CTS)

Utvikler: Straus, M.
Utgiver: Western Psychological Services
Utgitt: 1979 (ny versjon 2000?)
Originalspråk: Engelsk
Norsk oversettelse: Ja, av Bjørgvin Familierådgivningskontor samt av Mons Bendixen ved NTNU
Vilkår for bruk: Tillatelse for å reprodusere verktøyet er nødvendig
Formål: Detaljerte spørsmål om konflikttaktikker i parforhold, inkludert fysisk og psykologisk vold
Brukere: Spesialistklinikker
Pasientpopulasjon: Kvinner og menn der det er erkjent konflikt i parforhold
Bruksområde: Målrettet kartlegging av voldserfaring
Hvor finner man verktøyet: Western Psychological Services' hjemmeside. Ressurshåndbok for familievern.
Type av vold: Fysisk, seksuell, psykologisk inkludert trusler

Egenskaper: Egenutfylling. Verktøyet måler 39 former for oppførsel delt inn i fem kategorier: forhandling, aggresjon, fysisk vold, seksuell vold, skade. Hvert spørsmål presenteres i par: først spørres det om du selv har utført en handling, og deretter om din partner har utført en handling.
Øvrig informasjon: For barn-foreldre-relasjonen finnes CTSPC, som måler fysisk vold, psykososial vold og ikke-voldelige disiplineringsteknikker
Referanser: http://pubpages.unh.edu/~mas2/ctsb.htm

Abuse Assessment Screen

Utvikler: The Nursing Research Consortium on Violence against Women (NCRVA)
Utgitt: 1987
Språk: Engelsk
Norsk oversettelse: Ja. Det er tatt utgangspunkt i verktøyet ved utvikling av spørsmål som blir foreslått i «Retningslinjer for svangerskapsomsorgen – avdekking av vold».
Vilkår for bruk: Ingen.
Formål: Avdekke vold mot gravide og henvise til rådgiver/psykolog, øke dokumentasjon av vold i journaler.
Brukere: Helsepersonell i møte med gravide kvinner
Pasientpopulasjon: Gravide kvinner
Bruksområde: Screening
Hvor finner man verktøyet: Skjemaet kan søkes opp på internett og kan lastes ned fra flere steder.
Type av vold: Emosjonell, seksuell og fysisk vold
Egenskaper: Verktøyet finnes i flere versjoner, men det er tre kjernespørsmål om fysisk, seksuell eller emosjonell vold både før og under graviditet. Spørreskjema er kort og enkelt, og er anbefalt av den amerikanske gynekologforeningen.
Øvrig informasjon: Det er laget en egen sjekkliste for kvinner med nedsatt funksjonsevne: http://www.acog.org/About-ACOG/ACOG-Departments/Women-with-Disabilities/Abuse-Assessment-Screen
Referanser: Laughon K, Renker P, Glass N, Parker B. Revision of the Abuse Assessment Screen to Address Nonlethal Strangulation. *Journal of Obstetric, Gynecologic, & Neonatal Nursing.* 2008;37(4):502-7 (41), Helsedirektoratet (2014). *Nasjonal faglig retningslinje for svangerskapsomsorgen- hvordan avdekke vold*.(19)

Barnevernets protokoll i familievoldssaker

Utvikler: Bruce Perry
Utgitt: Språk: Engelsk
Norsk oversettelse: Ja, av ATV Drammen.
Vilkår for bruk: Ingen.
Formål: Kartlegging i saker der det er bekymring vedrørende familievold eller barnevernets medarbeidere mistenker at familievold forekommer

Brukere: Barneverntjenesten
Pasientpopulasjon: Familier der det er mistanke om bruk av vold
Bruksområde: Kartlegging av vold mot voksne og barn i en familie
Hvor finner man verktøyet: Inngår i blant annet ATVs kartleggingspakke: redskap ved kartlegging av vold (22)
Type av vold: Psykisk, seksuell og fysisk vold rettet mot partner, barns vitneopplevelser og psykisk og fysisk vold mot barna i familien
Egenskaper: Hovedsakelig spørsmål rettet til den voksne som kan være utsatt for vold, men også noen spørsmål til antatt utøver som besvares separat. Inkluderer spørsmål om sikkerhet og sikkerhetsplan.
Øvrig informasjon: I bruk i familievoldssaker av barnevernet i Oslo
Referanser: Alternativ til vold og Senter for Krisesenterpsykologi. (2011). *Kartleggingspakke: redskap ved kartlegging av vold.(22)*

5.2 Vold mot barn og voldserfaringer i barndommen

Tabell 5.2

Tittel	Utgiver	Utgitt år	Type vold
Kartlegging av traumeerfaringer (KATE)	NKVTS	2008	Fysisk, seksuell, emosjonell, vitne til vold i familien
Opplevelsesskjema	ATV		Vitne til vold i familien og fysisk vold og psykisk vold
Juvenile Victimization Questionnaire (JVQ)	Crimes against children research center	2004	Alle former
IPSCAN Child Abuse Screening Tools (ICAST)	International Society for the Prevention of Child Abuse and Neglect		Alle former
Adverse Childhood Experiences (ACE)	Felitti et al.	1998	Fysisk, seksuell, emosjonell
Childhood Trauma Questionnaire – short form (CTQ-SF)	Pearson	1997	Alle former

Kartlegging av traumeerfaringer KATE

Utvikler: NKVTS v/Tine Jensen
Utgiver: Tine Jensen
Utgitt: 2008
Originalspråk: Norsk
Vilkår for bruk: Ingen
Formål: Kartlegge traumeerfaringer (noen spørsmål om SO/vold)
Brukere: Kliniker
Pasientpopulasjon: Barn og foreldre
Bruksområde: Screening, og kartlegging før start av terapi
Hvor finner man verktøyet: www.nkvts.no

Typer av vold: Vitne til vold i familien, fysisk vold og seksuelle overgrep
Egenskaper: 15 spørsmål, hvorav 5 omhandler vold i nære relasjoner. Kan brukes som intervju eller selvutfylling. Tar noen minutter å fylle ut.
Øvrig informasjon: Det er utviklet ett skjema som foreldre kan fylle ut og ett til barn/ungdom. Implementert som screeninginstrument i mange BUP. Instrumentet er adaptert fra TESI-C (Traumatic Events Screening Intervju) The National Center for PTSD • Dartmouth Child Trauma Research Group
Referanser:
http://www.nkvts.no/fu/Documents/TF-CBT%20_%20KATE-Barn.pdf
http://www.nkvts.no/fu/Documents/TF-CBT%20_%20KATE-Foreldre.pdf

Opplevelsesskjema, Kartleggingspakke fra ATV

Utvikler: Alternativ til vold (ATV)
Utgiver: ATV
Utgitt: 2008
Originalspråk: Norsk (?)
Vilkår for bruk: Ingen
Formål: Kartlegge av voldserfaringer
Brukere: Kliniker
Pasientpopulasjon: Barn og foreldre der det er kjent vold i familien
Bruksområde: Kartlegging før terapi eller annen intervensjon
Hvor finner man verktøyet: Som del av ATV sin anbefalte kartleggingspakke tilgjengelig bl.a fra http://atv-stiftelsen.no/upload/2011/04/08/kartleggingspakke-atv-sfk.pdf
Typer av vold: Vitne til vold og utsatt for fysisk vold
Egenskaper: 1: Opplevelsesskjema 7-11 år. Intervju som fylles ut av terapeuten med 23 spørsmål; 14 omhandler å være vitne til vold mellom voksne, 7 omhandler fysisk vold og trusler rettet mot barnet. 2: Opplevelsesskjema 12-18 år. Intervju eller selvutfylling med 23 spørsmål; 14 omhandler vitne til vold mellom voksne i familien, 7 omhandler fysisk vold og trusler rettet mot barnet. 3: Spørreskjema til foreldre, 25 spørsmål hvor 14 omhandler vitne til vold mellom voksne i familien, 9 omhandler fysisk og psykisk vold (trusler) rettet mot barnet. Svaralternativene er Aldri (0), En gang (1), Flere ganger (2) og Mange ganger (3)
Øvrig informasjon: Erfaringsbasert. Skjemaene har vist seg nyttig over tid. Det gis også råd til strukturert samtale med barn i alderen 7 til 18 år om vold mellom foreldrene.
Referanser: Alternativ til vold og Senter for Krisesenterpsykologi. (2011). *Kartleggingspakke: redskap ved kartlegging av vold.*

Juvenile Victimization Questionnaire

Utvikler: Finkelhor, D., Hamby, S. L., Ormrod, R., Turner, H.(42)
Utgiver: Crimes Against Children Research Center
Utgitt: 2004, revidert 2011
Originalspråk: Engelsk

Norsk oversettelse: Nei, påbegynt av NKVTS men godkjenning av tilbake oversettelse mangler
Vilkår for bruk: Ingen, foruten at kilden oppgis.
Formål: Kartlegge eksponering for ulike former for kriminalitet inklusive barnemishandling gjennom hele barndommen
Brukere: Barn og voksne til selvutfylling, alle som møter utsatte barn i sitt arbeid
Pasientpopulasjon: Barn 8-18 år, og voksne utsatt for vold og overgrep i barndommen
Bruksområde: Utvalgte grupper
Hvor finner man verktøyet: Crimes Against Children Research Center http://www.unh.edu/ccrc/jvq/available_versions.html
Type av vold: Emosjonell, fysisk, seksuell og omsorgssvikt
Egenskaper: Kan brukes både som selvutfyllingsskjema og som intervju til barn ned i 8-års alder, samt at det finnes foreldreskjema. Bygget opp med innledningsspørsmål (screener)og oppfølgingsspørsmål for de som svarer bekreftende. Flere utgaver av spørreskjema tilpasset ulike pasientgrupper.
Øvrig informasjon: Det finnes både selvutfyllingsskjema og spørreskjema til bruk av voksen som spør barn
Referanser:
Finkelhor D, Hamby, S. L., Ormrod, R., Turner, H. (2005). The Juvenile Victimization Questionnaire: Reliability, validity, and national norms. *Child Abuse & Neglect: 29(4)*, 383-412 (42)**,** Finkelhor, D., Hamby, S., Turner, H., & Ormrod, R. (2011). *The Juvenile Victimization Questionnaire: 2nd Revision (JVQ-R2).* Durham, NH: Crimes Against Children Research Center (43), Hamby, S., Finkelhor, D., Turner, H., & Kracke, K. (2011). *The Juvenile Victimization Questionnaire toolkit.* Lastet ned fra http://www.unh.edu/ccrc/jvq/index_new.html (44)

Adverse Childhood Experiences – ACE, Negative erfaringer i barndommen

Utvikler: Felitti et al.
Utgiver: Centers for Disease Control and Prevention og Kaiser Permanente, USA
Utgitt: 1998
Originalspråk: Engelsk
Norsk oversettelse: Ja (kort form)
Vilkår for bruk: Ingen, foruten at kilden oppgis.
Formål: Å kartlegge negative erfaringer i barndommen.
Brukere: Forskere og helsepersonell
Pasientpopulasjon: Voksne
Bruksområde: I befolkningsundersøkelser og som kartlegging av eksponering i klinisk praksis. Har spesielt blitt brukt for å se på sammenhengen mellom negative barndomserfaringer og senere helse.
Hvor finner man verktøyet: Tilgjengelig på norsk på The Adverse Childhood Experiences Study sin hjemmeside.

http://www.acestudy.org/yahoo_site_admin/assets/docs/ACE_Calculator-Norwegian.127143730.pdf
ACE-IQ er tilgjengelig fra World Health Organization's hjemmeside http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/activities/adverse_childhood_experiences/en/ (ikke oversatt til norsk)
Type av vold: Fysisk, seksuell, emosjonell, omsorgssvikt
Egenskaper: 10 spørsmål med ja/nei svar der antallet ja svar utgjør for ACE-scoren. Finnes også i en utvidet internasjonal versjon (ACE-IQ) hovedsakelig ment for forskning med 31 spørsmål delt inn i åtte tema med spørsmål knyttet til omsorgssvikt (5), vold og seksuell vold i hjemmet (8), mobbing og vold i skolen og vold i samfunnet.
Øvrig informasjon: ACE-IQ undergår for tiden validering gjennom forsøksimplementering som del av større helseundersøkelser. Det finnes manualer for gjennomføring på WHO's hjemmesider. Kan brukes i generell klinisk praksis.
Referanser:
Felitti, V.J., Anda, R.F, Nordenberg, D., Williamson, D.F., Spitz, A.M., Edwards, V., et al. (1998). Relationship of childhood abuse and household dysfunction to many of the leading causes of death in adults. The Adverse Childhood Experiences (ACE) Study. *Am J Prev Medicine 14(4)*, 245-258 (45).

Childhood Trauma Questionnaire – short form (CTQ-SF)

Utvikler: Bernstein, D. P og Fink, L.
Utgiver: Pearson
Utgitt: 1997
Originalspråk: Engelsk
Norsk oversettelse: Ja, ved Winje, D., Dovran, A., & Murison, R. (2003).
Vilkår for bruk: Copyright © 2003 by The Psychological Corporation, Harcourt Assessment Company.
Formål: Retrospektiv kartlegging av utsatthet for vold og overgrep i barndommen
Brukere: Helsepersonell
Pasientpopulasjon: Voksne og ungdom over 12 år.
Bruksområde: Som screening både i klinisk praksis og forskning.
Hvor finner man verktøyet: Engelsk eller svensk versjon kan kjøpes fra Pearson Assessment. Må søke om godkjennelse til å bruke norsk oversettelse.
Type av vold: Alle
Egenskaper: Selvrapportering. Penn og papir. 28 spørsmål som omhandler fem typer av vold (fysisk og psykisk vold, seksuelle overgrep og fysisk og emosjonell omsorgssvikt pluss tre spørsmål som indikerer risiko for minimering/fornektelse gjennom urealistisk idealisering av egen barndom). Blanding av handlingsspesifikke spørsmål og mer generelle spørsmål. Svaralternativene er på en 5 punkts frekvensskala (aldri sant, sjelden sant, noen ganger sant, ofte sant og veldig ofte sant). Tidsbruk 5 til 10 minutter.
Referanser: Dovran A, Winje D, Overland SN, Breivik K, Arefjord K, Dalsbo AS, et al. Psychometric properties of the Norwegian version of the Childhood Trauma Questionnaire in high-risk groups. *Scand J Psychol*. 2013;54(4), 286-91(46)

ISPCAN Child Abuse Screening Tools (ICAST)

Utvikler: International Society for the prevention of child abuse and neglect (ISPCAN) med støtte fra UNICEF, WHO og andre FN-organer.
Utgiver: ISPCAN
Utgitt:
Originalspråk: Engelsk
Norsk oversettelse: Nei
Vilkår for bruk: Kan brukes fritt, men man må fylle ut et bestillingsskjema samt akseptere visse betingelser om å sende spørreskjema til etisk vurdering i eget land samt dele sammendrag av funn med ISPCAN.
Formål: Bidra til systematisk innsamling og sammenligning av data på tvers av kultur, tidsrom eller forskningsmiljøer for å samle data om omfang av vold mot barn
Brukere: Forskere
Pasientpopulasjon: Barn og unge voksne
Bruksområde: Forskning og statistikk. Ikke utprøvd i klinisk praksis.
Hvor finner man verktøyet: Bestilles på nettstedet til ISPCAN: http://www.ispcan.org/?page=ICAST
Type av vold: Alle former for vold
Egenskaper: Tre versjoner; foreldre, unge voksne (18-24 år) og et for barn over 11 år.
Øvrig informasjon: ICAST er oversatt til 20 språk
Referanser: International Society for the prevention of child abuse and neglect. (2015). *ISPCAN Child Abuse Screening Tools (ICAST): Questionnaires and Guides available for UN Study on Violence against Children* (47).

5.3 Vold mot eldre

Tabell 5.3 Kartleggingsverktøy for vold mot eldre

Tittel	Utgiver	Utgitt år	Type vold
Elder abuse prevention	University of Iowa College of Nursing	2010	Alle former
Elder abuse suspicion index (EASI)	National Initiative for the Care of the Elderly (CAN)	2008	Alle former
Elder Assessment Instrument (EAI)©	Wolters Kluwer Health, Inc.	1984 (2008)	Alle former

Elder abuse suspicion index (EASI)

Utvikler: Yaffe, M., Wolfson, C., Lithwick, M., Weiss, D.
Utgiver: McGill University, Canada. National Initiative for the Care of the Elderly [NICE], Canada med flere
Utgitt: 2008
Originalspråk: Engelsk
Norsk oversettelse: Nei
Vilkår for bruk: ©
Formål: Kartlegge overgrep av eldre. Gjøre leger mer bevisst på at ved mistanke om vold mot eldre bør det henvises til videre utredning av sosialtjenesten eller andre.
Brukere: Opprinnelig utviklet for fastleger, men WHO anbefaler at det også benyttes av sykepleiere
Pasientpopulasjon: Hjemmeboende eldre personer 65 år + uten alvorlig kognitiv svikt.
Bruksområde: Ikke i langtidsinstitusjon, men alle andre møter mellom pasient og lege eller sykepleier.
Hvor finner man verktøyet: http://www.nicenet.ca/tools-easi-elder-abuse-suspicion-index, https://www.mcgill.ca/files/familymed/EASI_Web.pdf
I tillegg kan EASI kan søkes opp fra andre kilder via Google.
Type av vold: Fysisk, psykisk, seksuelt, økonomisk og omsorgssvikt
Egenskaper: Totalt 6 spørsmål, hvorav 5 besvares av pasienten og en av lege/sykepleier. Spørsmålene relateres til siste 12 måneder. I testing av skjemaet tok det 5 minutter eller mindre å fylle ut skjemaet. Imidlertid må pasienter som blir risikovurdert for vold, henvises til mer omfattende utredning.

Øvrig informasjon: Reliabiliteten for EASI har blitt pilot testet i en irsk kontekst og hvor sosialarbeidere var brukerne av verktøyet. WHO anbefaler verktøyet benyttet internasjonalt da det er overførbart til de fleste kulturer. WHO kommenterer at omsorgssvikt ikke var godt nok dekket i verktøyet.
Referanser: Phelan A, Fealy, G., Downes, C. & Donnelly, N. (2014). *The Elder Abuse suspicion Index: A Pilot Study to Test its Reliability in an Irish Context.* Dublin: National Centre for the Protection of Older People (NCPOP), UCD School of Nursing, Midwifery and Health Systems. (48), World Health Organization (2008). *A global response to elder abuse and neglect: Building primary health care capacity to deal with the problem worldwide. Main report.* Geneva: World Health Organization (49), Yaffe M, Wolfson, C., Lithwick, M. & Weiss, D. (2008). Development and Validation of a Tool to Improve Physician Identification of Elder Abuse: The Elder Abuse Suspicion Index (EASI)©. *Journal of Elder Abuse & Neglect*, *20(3*), 276-300(50).

Elder abuse and prevention

Utviklet: Jeanette Daly/ University of Iowa College of Nursing, John A. Hartford Foundation Center of Geriatric Nursing Excellence - Academic Institution
Utgiver: University of Iowa College of Nursing, John A. Hartford Foundation Center of Geriatric Nursing Excellence - Academic Institution
Utgitt: 2010
Originalspråk: Engelsk
Norsk oversettelse: Nei
Vilkår for bruk: Ingen. Kortversjon tilgjengelig på internett, fullversjon tilgjengelig for bestilling
Formål: Tilrettelegge for at helsepersonell kan utrede eldre på institusjon og i eget hjem som står i fare for overgrep og anbefale tiltak for å redusere forekomst av mishandling
Brukere: Sykepleiere, sosialtjenesten, helsetjenester
Pasientpopulasjon: Eldre som bor på institusjon eller hjemme som kan bli offer for vold, eller eldre som allerede har vært utsatt for vold
Bruksområde: Utvalgte grupper (eldre)
Hvor finner man verktøyet:
http://www.guideline.gov/content.aspx?id=34018&search=violence
Type av vold: Fysisk, psykisk, seksuelt, økonomisk og omsorgssvikt
Egenskaper:
Referanser: Daly, J.M. (2010) *Elder abuse prevention.* Iowa City (IA): University of Iowa College of Nursing, John A. Hartford Foundation Center of Geriatric Nursing Excellence (51).

Elder Assessment Instrument (EAI)©

Utvikler: Terry Fulmer, The Hartford Institute for Geriatric Nursing, New York University College of Nursing
Utgiver: Wolters Kluwer Health, Inc.
Utgitt: 1984 (2008)
Originalspråk: Engelsk
Norsk oversettelse: Nei
Vilkår for bruk: Copyright © 2008, Wolters Kluwer Health
Formål: Screening for å identifisere eldre risikoutsatte pasienter for overgrep**.**
Brukere: Klinikere (lege eller annet helsepersonell) som er ansvarlig for utredning av eldre pasienter.
Pasientpopulasjon: Eldre pasienter**.**
Bruksområde: Alle kliniske settinger hvor helsepersonell møter eldre pasienter.
Hvor finner man verktøyet:
http://www.nursingcenter.com/lnc/pdf?AID=828294&an=00000446-200812000-00027&Journal_ID=54030&Issue_ID=828236
Type av vold: Fysisk, psykisk, seksuell, økonomisk/materiell og omsorgssvikt.
Egenskaper: EAI består av 7 hovedområder hvor det første er en generell fysisk vurdering, deretter listes det opp mulige indikatorer på de ulike formene for vold og omsorgssvikt. Det syvende området er et felt for kommentarer og oppfølging. Totalt består EAI av 41 punkter (to sider) med fem svaralternativ: Ingen, mulige, sannsynlige eller sikre tegn, samt «ikke mulig å vurdere». Ca. tidsbruk: 12-15 min.
Måleegenskaper:
EAI ble testet i en gruppe av 501 eldre pasienter i akuttavdelinger i sykehus. Studien viste god validitet og reliabilitet; 71 % sensitivitet og 93 % spesifisitet.
Øvrig informasjon: Det er utviklet et elektronisk opplæringsprogram, test og sertifikat knyttet til bruk av EAI. Dette kan bestilles av enkelt personer, sykehus eller andre helse- og omsorgsinstitusjoner til en oppgitt pris ($21.95 per 31.03.15). For nærmere opplysninger:
http://nursing.ceconnection.com/public/modules/1670?_ga=1.243189056.392604089.1427790998
Referanser: Fulmer, T. (2008). Screening for Mistreatment of Older Adults. *The American Journal of Nursing, 108(12),* 52-59(52).

5.4 Tvangsekteskap/æresrelatert vold

Tabell 5.4 Oversikt over kartleggingsverktøy for utsatte for tvangsekteskap eller æresrelatert vold

Tittel	Utgiver	Utgitt år	Type vold
Spørsmålsguide æresrelatert vold	Bufetat	2012	Æresrelatert

Spørsmålsguide tvangsekteskap og æresrelatert vold

Utvikler: Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir)
Utgiver: Bufetat
Utgitt: 2012
Originalspråk: Norsk
Vilkår for bruk: Ingen
Formål: Avdekke risiko for æresrelatert vold
Brukere: Kommunalt og statlig barnevern
Pasientpopulasjon: Barn og unge hvor det er bekymring for tvangsekteskap eller æresrelatert vold
Bruksområde: Screening
Hvor finner man verktøyet: www.bufetat.no/tvangsekteskap
Typer av vold: Æresrelatert vold
Egenskaper: 29 kartleggingsspørsmål med bakgrunnsinformasjon knyttet til hvert spørsmål
Referanser: Bufetat (2012). *Tvangsekteskap og æresrelatert vold: en veileder til barnevernstjenesten.* Oslo: Bufetat. (23).

5.5 Utøvere – vurdering av voldsrisiko

Tabell 5.5 Oversikt over kartleggingsverktøy for vurdering av voldsrisiko hos voldsutøverer

Tittel	Utgiver	Utgitt år	Type vold
HCR-20	SIFER	2013	Fysisk
V-RISK-10 Voldsrisikosjekkliste - 10	SIFER	2005	Fysisk, verbal
SVR-20 Seksuell voldsrisiko, voksne	D.P. Boer, S.D. Hart, R. Kropp & C.D. Webster	1997	Seksuell
SARA (Spousal Assault Risk Assessment)	British Colombia Institute on Family Violence	1995	Partnervold (Emosjonell, seksuell og fysisk vold)
Intervjuguide for menn i terapi – ATV	ATV		Alle former

HCR-20 - Historical Clinical Risk factors

Utvikler: Douglas, K. S., Hart, S. D., Webster, C. D. and Belfrage, H.
Utgiver: SIFER **(**nasjonalt kompetansesenternettverk i sikkerhets-, fengsels- og rettspsykiatri)
Utgitt: 2013 (3. versjon)
Originalspråk: Engelsk
Norsk oversettelse: Oversetteselsgruppe ved SIFER med referansegruppe
Vilkår for bruk: Bestilles fra SIFER mot betaling (250 kr) inkluderer manual
Formål: Vurdering av voldsrisiko - sjekkliste for risikofaktorer for voldsatferd
Brukere: Leger, psykiatere, psykologer, sosionomer, sykepleiere, vernepleiere, samt barnevernspedagoger og andre med tilsvarende helsefaglig bakgrunn som arbeider med mennesker med psykiske lidelser og voldsproblem
Pasientpopulasjon: Voksne med alvorlige psykiske lidelser
Bruksområde: Strukturert klinisk risikovurdering av utvalgte grupper
Hvor finner man verktøyet: www.sifer.no (bestillingsskjema sendes til forensic@helse-bergen.no) Tidligere versjoner finnes fritt tilgjengelig.
Type av vold: Alle, men ikke spesifikke spørsmål om seksuell vold

Egenskaper: Strukturert klinisk risikovurdering bestående av 20 ledd med en historisk, klinisk og risikohåndteringsdel.
Referanser: Sikkerhets, fengsels- og rettspsykiatri Nasjonalt kompetansesenternettverk (2014). *HCR-20 versjon 3 - Voldsrisikovurdering* (53).

V-RISK-10 – Voldsrisiko sjekkliste -10

Utvikler: SIFER (nasjonalt kompetansesenternettverk i sikkerhets-, fengsels- og rettspsykiatri)
Utgiver: SIFER
Utgitt: Utarbeidet 2005, validert frem til 2007
Originalspråk: Norsk
Vilkår for bruk: Ingen
Formål: Avdekke risiko for fremtidig vold
Brukere: Helsepersonell, beregnet til å bruke uten spesialopplæring
Pasientpopulasjon: Pasienter i akutt- og allmennpsykiatri
Bruksområde: Screening av pasienter i akutt- og allmennpsykiatri
Hvor finner man verktøyet: www.sifer.no
Type av vold: Fysisk og verbal
Egenskaper: 10-punkts sjekkliste som dekker historiske, kliniske og risikohåndteringsvariabler. Uttesting har vist høy interrater reliabilitet, V-RISK-10 er validert i flere helseforetak og det er funnet høy prediktiv validitet.
Referanser: Roaldset, J. O., Hartvig, P., Bjørkly, S. (2011). V-RISK-10: Validation of a screen for risk of violence after discharge from acute psychiatry. *European Psychiatry*, *26*, 85–91 (54).

SARA (Spousal Assault risk assessment)

Utvikler: Kropp, P. R., Hart, S. D., Webster, C. D and Webster, D.
Utgiver: British Colombia Institute on Family Violence
Utgitt: 1995
Originalspråk: Engelsk
Norsk oversettelse: Utviklet en norsk versjon i regi av Politidirektoratet, Politihøgskolen og St. Olavs hospital avd. Brøset.
Formål: Kartlegge voldsutøvers tidligere historie med partnervold, voldsutøvers sosiale og psykiske situasjon samt fastslå grad av fare en person utgjør for sin partner, barn, familiemedlemmer eller andre involverte personer.
Vilkår for bruk: British Colombia Institute on Family Violence eier rettigheter, men sjekklisten ligger fritt tilgjengelig ved søk på internett. Kan også kjøpes gjennom mhs.com
Brukere: Politi og rettsvesen
Pasientpopulasjon: Menn over 18 år som har begått partnervold
Bruksområde: Bedømmelse av risiko for gjentagelse av partnervold
Hvor finner man verktøyet: Bl.a
https://www.politi.no/vedlegg/rapport/Vedlegg_2756.pdf,
http://atv-stiftelsen.no/upload/2011/04/08/vedlegg-ressurshandbok-familievernet.pdf,

Type av vold: Alle
Egenskaper: Sjekkliste med 20 spørsmål om kriminell bakgrunn, psykososiale faktorer og tidligere voldsbruk mot partner
Øvrig informasjon: Finnes i flere versjoner, mest aktuelt for bruk er den nyeste kortversjonen SV og politiversjonen PV. Politiversjonen har blitt evaluert for bruk av norsk politi.
Referanser: Belfrage, H. (2008). *SARA:SV. Version 2. Bedömning av risk för upprepat partnervåld. Användarmanual. Svensk översättning av Kropp PR, Hart SD & Belfrage H: B-SAFER-2. Brief spousal assault form for the evaluation of risk.* Sundsvall: Rättspsykiatriska regionkliniken (55).

SVR-20 Sexual Violence Risk

Utvikler: D.P. Boer, S.D. Hart, R. Kropp & C.D. Webster
Utgiver: The British Columbia Institute Against Family Violence and The Mental Health, Law, & Policy Institute Simon Fraser University
Utgitt: 1997
Originalspråk: Engelsk
Norsk oversettelse: Ja, ved Nøttestad & Goksøyr, 2004
Vilkår for bruk: © Simon Fraser University
Formål: SVR-20 bedømmer risko for tilbakefall av sexuell vold.
Brukere:
Pasientpopulasjon: Personer som har begått seksuelle overgrep
Bruksområde: Rettspsykiatri og spesialist praksis
Hvor finner man verktøyet: Norsk oversettelse ikke fritt tilgjengelig, engelsk versjon kan kjøpes fra bl. a Psychological Assessment Resource, Inc. (svensk versjon er tilgjengelig fra Rättspsykiatriska regionkliniken i Sundsvall)
Type av vold: Seksuell
Egenskaper: SVR-20 inkluderer spørsmål om 20 risikofaktorer som deles inn i psykososial tilpasning, begåtte seksuelle forbrytelser og fremtidsplaner.
Referanser: Rettenberger, M., Hucker, S.J., Boer, D.P. & Eher, R. (2009). The reliability and validity of the Sexual Violence Risk-20 (SVR-20): An International Review. *Sexual Offender Treatment, 4(2),* 1-14 (56).

Intervjuguide for menn i terapi – ATV

Utvikler: ATV (Alternativ til vold)
Utgiver: ATV
Utgitt:
Originalspråk: Norsk
Vilkår for bruk: Ingen
Formål: Kartlegge tidligere og aktuell voldsbruk samt risiko for fremtidig vold
Brukere: Terapeuter ved ATV
Pasientpopulasjon: Menn i oppstartfasen av terapi for vold

Bruksområde: Screening av pasienter i akutt- og allmennpsykiatri
Hvor finner man verktøyet: www.atv-stiftelsen.no
Type av vold: Alle
Egenskaper: Voldsanamnesen/ Intervjuguiden brukes som et kartleggingsverktøy i innledende fase for voldsutøvere i terapi på ATV. En rekke vurderinger mht. sikkerhet, farlighet, vurdering av behovet for å koble inn barnevern og hjelpebehov gjøres på grunnlag av denne kartleggingen og annen kartlegging. I nyeste utgave er kartleggingsskjemaet SARA inkludert for å styrke grunnlaget ved farlighetsvurderinger.
Referanser: Kartleggingspakke: Redskap ved kartlegging av vold. ATV-stiftelsen (2011).

5.6 Unge utøvere

Tabell 5.6 Oversikt over kartleggingsverktøy for vurdering av voldsrisiko hos unge voldsutøverer

Tittel	Utgiver	Utgitt år	Type vold
SAVRY - Structured Assessment of Violence Risk in Youth	NTNU og St. Olavs Hospital	2002	Alle type
ERASOR - Estimate of Risk of Adolescent Sexual Offense Recidivism	Worling & Curwen	2001	Seksuell
ASAP – kartlegging av unge overgripere	Oxford Forensic Psychology Service	1997	Seksuell

SAVRY - Structured Assessment of Violence Risk in Youth

Utvikler: Borum, R., Bartel, P. and Forth, A.
Utgiver: NTNU og St. Olavs hospital
Utgitt: 2002 (originalutgave)
Originalspråk: Engelsk
Norsk oversettelse: Ja, av Kirsten Rasmussen v/NTNU
Vilkår for bruk: Kan bestilles av alle mot betaling (200 kr)
Formål: Vurdering av voldsrisiko hos ungdom
Brukere: Leger, psykiatere, psykologer, sosionomer, sykepleiere, vernepleiere, samt barnevernspedagoger og andre med tilsvarende helsefaglig bakgrunn som arbeider med ungdommer med volds- / antisosial atferd
Pasientpopulasjon: Ungdommer med antisosial atferd, 12-18 år.
Bruksområde: Strukturert klinisk risikovurdering hos ungdom
Hvor finner man verktøyet: Kan bestilles hos psykologisk institutt ved NTNU
Type av vold: Alle typer
Egenskaper: SAVRY består av 24 risikoledd, inkludert 6 beskyttelsesfaktorer. Hver risikofaktor er konstruert med tre kodemuligheter med spesifiserte retningslinjer for kodingen (Høy/Moderat/Lav). Hver beskyttelsesfaktor har to kodemuligheter (Til stede (Ja) /Fraværende (Nei)).

Referanser: Sikkerhets, fengsels- og rettspsykiatri Nasjonalt kompetansesenternettverk (2015). Structured Assessment of the Sexual Violence Risk (57).

ERASOR: Estimate of Risk of Adolescent Sexual Offense Recidivism

Utvikler: Worling, J. & Curwen, T.
Utgiver: SAFE-T Program, Thistletown Regional Centre for Children & Adolescents, Ontario Ministry of Community & Social Services
Utgitt: 2001
Originalspråk: Engelsk
Norsk oversettelse: Ja, av RVTS Vest v/Espen Rutle Johansson med tillatelse fra James Worling i 2008
Vilkår for bruk: © SAFE-T. Ingen formelle krav for å ta i bruk verktøyet, men det anbefales generell kompetanse tilsvarende relevant bachelor i tillegg til spesifikk risikovurderingskompetanse. Off-Clinic i Sverige tilbyr kurs.
Formål: Estimere risikoen for nye sedelighetsforbrytelser for individer i alderen 12-18 år som tidligere har begått et seksuelt overgrep.
Brukere: Klinikere
Pasientpopulasjon: Ungdom 12-18 år som har begått seksuelle overgrep
Bruksområde: Kort sjekkliste for gjentagelsesrisiko når ungdom 12-18 år har begått et seksuelt overgrep
Hvor finner man verktøyet: Fås på norsk ved forespørsel fra RVTS Vest, eller på engelsk fra www.erasor.org
Type av vold: Seksuell
Egenskaper: Sjekkliste med 25 risikofaktorer som vurderer seksuelle interesser, holdninger og atferd; seksuell overgrepshistorie; psykososial fungering; familiens / omgivelsenes fungering og behandling. Brukes som en korttidsvurdering og bør derfor utføres årlig.
Referanser:
McGrath, R., J., Cumming, G. F., Burchard, B. L., Zeoli, S., & Ellerby, L. (2010). Current practices and emerging trends in sexual abuser management. The Safer Society 2009 North American Survey. Vermont: Safer Society Press (58),
Worling, J. R., & Curwen, T. (2001). *Estimate of Risk of Adolescent Sexual Offense Recidivism* (Version 2.0: The "ERASOR"), i M. C. Calder, Juveniles and children who sexually abuse: Frameworks for assessment, 372-397. UK: Russell House Publishing (59).

ASAP – Adolescent Sexual Abuser Program

Utvikler: Beckett R., Gerhold, C.K.E. & Brown, S.
Utgiver: Oxford Forensic Psychology Service
Utgitt: 1997
Originalspråk: Engelsk

Norsk oversettelse: Norsk versjon utarbeidet av Eili Knudsen Ingnes, barne- og ungdomspsykiater, og Helle Kleive, psykologspesialist, Betanien BUP/V27, Bergen etter tillatelse fra Richard Beckett.
Vilkår for bruk: Man får tilgang på verktøyet gjennom kursing/veiledning fra Beckett og seinere år fra V27.
Formål: Evaluere unge overgripere med hensyn til sosialt funksjonsnivå og overgrepsspesifikke problemer.
Brukere: V27 og Beckett har kurset og formidlet ASAP pakken til ulike relevante brukere i Norge (BUPer, Barnehus, RVTS).
Pasientpopulasjon: Gutter 12-18 år
Bruksområde: Ungdom med seksuelt aggressive eller problematisk seksuell oppførsel
Hvor finner man verktøyet: Man får tilgang på verktøyet gjennom kursing/veiledning fra Beckett og senere år fra Betanien BUP/V27.
Type av vold: Seksuell vold
Egenskaper: Er ikke et verktøy for å avdekke vold. ASAP er i England brukt primært for å evaluere behandling av ungdom som har utført seksuelle overgrep (før/etter behandling). ASAP er et multidimensjonalt personlighetsintervju satt sammen av ulike kartleggingsverktøy basert på konsensus (før 1997) på hva som er relevante personlighetsfaktorer for å utvikle og gjenta seksuelt overgripende atferd. ASAP er begrenset på spørsmål om seksualitet og kognitiv «distortions». Tapper ikke annen relevant problematikk som egenerfarte traumer, familiefungering, reell sosial fungering osv. Ikke normert for jenter og yngre barn.
Referanser: Worling, J. & Curwen, C. (2001). *Estimate of Risk of Adolescent Sexual Offense Recidivism.Versjon 2.0, norsk oversettelse.* SAFE-T Program, Thistletown Regional Centre (60).

5.7 Æresrelatert vold utøvere

Tabell 5.7 Oversikt over kartleggingsverktøy for vurdering av voldsrisiko hos utøvere av æresrelatertvold

Tittel	Utgiver	Utgitt år	Type vold
PATRIARK. Vurdering av risiko for æresrelatert vold.	Forsknings- och kompetenscentrum, Rättspsykiatriska regionkliniken,Sundsvall (SE).	2005	Æresrelatert

PATRIARK. Risikovurdering for æresrelatert vold og æresdrap

Utvikler: Henrik Belfrage
Utgiver: Forsknings- och kompetenscentrum, Rättspsykiatriska regionkliniken,Sundsvall (SE).
Utgitt: 2005
Originalspråk: Svensk
Norsk oversettelse: Oversatt ved Haukeland universitetssykehus
Vilkår for bruk: Det forutsettes at bruker har utdanning og opplæring i verktøyet
Formål: Være et hjelpemiddel ved profesjonelle risikovurderinger, og et systematisk, standardisert og praktisk anvendbart grunnlag for de som i sitt arbeid skal gjøre risikovurderinger og planlegge adekvate beskyttende tiltak.
Brukere: Kriminalomsorgen, sosialtjenesten, politi, psykiatri osv.
Pasientpopulasjon: I profesjonelles møter med mennesker hvor det er bekymring for æresrelatert vold
Bruksområde: Screening
Hvor finner man verktøyet: www.sifer.no
Type av vold: Æresrelatert vold
Egenskaper: Sjekkliste med 15 risikofaktorer
Referanser: Belfrage, H. (2008). *Patriark. Vurdering av risiko for æresrelatert vold. Brukermanual. Versjon 5. Norsk oversettelse.* Bergen: Haukeland universitetssykehus (61).

6 Diskusjon

6.1 Hva finnes av rutineguider

Det finnes ingen norske veiledere eller andre typer rutineguider som tar for seg alle former for vold i nære relasjoner samlet. Dette er imidlertid under utarbeidelse da NKVTS på oppdrag fra Helsedirektoratet har startet arbeidet med å utvikle «Veileder for helsetjenesten arbeid med vold i nære relasjoner». Denne veilederen er planlagt ferdigstilt i 2015.

De fleste eksisterende veiledere retter seg også enten mot de som jobber med utsatte for vold eller de som jobber med utøver av vold. Videre er det ofte en oppdeling i forhold til barn og voksne/partnervold og eventuelt eldre, og i forhold til hvilken tjeneste som primært er målgruppen. Det finnes også flere rutineguider som retter seg mot mer avgrensede problemstillinger slik som vold mot gravide, tvangsekteskap og æresrelatert vold og kjønnslemlestelse.

I tillegg til det vi har klassifisert som rutineguider for avdekking til bruk i hjelpeapparatet finnes det informasjonsmateriale rettet mot både utsatte, publikum forøvrig og hjelpeapparatet. Gode eksempler på dette er brosjyren «KRÅD gir råd – til helsestasjoner og barnehager» utgitt av det kriminalitetsforebyggende råd (KRÅD), som gir kunnskap til ansatte ved helsestasjoner og i barnehager om når man skal melde fra til barnevernet om bekymring for et barn, og om hvordan de kan gå frem ved bekymring (62), samt «Overgrep mot eldre – kan du hjelpe?» en nettbasert informasjonsside som veksler mellom video og kort tekst for å gi kunnskap om overgrep mot eldre og råd om hvordan man kan hjelpe (63).

Internasjonalt har en rekke land, områder og organisasjoner utarbeidet ulike rutineguider som omhandler vold i nære relasjoner myntet på ulike profesjoner innenfor hjelpeapparatet. Det store og økende antallet veiledere innen feltet vold i nære relasjoner viser at standardisering av anbefalinger også er en trend internasjonalt. Her har vi bare omtalt noen få ressurser fra overordnede organisasjoner, men det finnes en rekke andre en kan hente inspirasjon og erfaring i fra. Disse kan imidlertid ikke direkte oversettes og benyttes i Norge da det vil være

forskjeller i lovverk, organisering av helsevesen og andre hjelpeinstanser, slik at disse må evalueres opp mot norsk praksis før de eventuelt kan implementeres. Derimot er det hensiktsmessig å bruke metodisk sterke, anvendbare og oversiktlige rutineguider fra andre land som inspirasjon og rettesnor når en skal utvikle veiledere for norske forhold. Det bør være et overordnet mål om å bruke de ressursene som finnes slik at en unngår unødvendig arbeid og tidsbruk.

6.1.1 Vold mot barn

Det er utviklet flere fagprosedyrer og veiledere som omhandler vold mot barn. Det er et skille mellom veiledere som er utviklet der ansatte i barneverntjenesten primært er målgruppe, og veiledere som er utviklet hovedsakelig med tanke på helsetjenesten. Håndbok for helsepersonell ved mistanke om fysisk barnemishandling er nettbasert og beskriver fysiske skader og tegn på mishandling samt utredning, og gir råd for samhandling og varsling. Denne skal utvides til også å omhandle andre former for mishandling, og målgruppen skal utvides fra spesialisthelsetjenesten til også å innbefatte primærhelsetjenesten og tannhelsetjenesten (Regjeringens handlingsplan), og vil da kunne dekke behovet for en veileder for den somatiske helsetjenesten. Da dette er en nettbasert ressurs vil den kunne oppdateres etter behov og evaluering fra brukerne. Det er også utviklet fagprosedyrer, i tillegg til at avdekking av barnemishandling er et eget tema i «Akutt veileder i pediatri». Det finnes ingen tilsvarende veiledere eller fagprosedyrer som retter seg direkte mot avdekking av vold mot barn for psykisk helsevern for barn og unge.

Det er også utgitt veiledere og rundskriv fra statlige organer rettet mot ansatte i helse- og omsorgstjenesten og barnevernet som omhandler regelverk og samhandling, men ingen retningslinjer som omhandler kun avdekking av vold rettet mot barnevernet.

Internasjonalt har NICE utgitt «When to suspect child matreatment», som er en grundig og god gjennomgang av skader, symptomer og tegn hos barn som kan være relatert til barnemishandling. I tillegg utgir og oppdaterer en forskergruppe i Wales systematiske litteraturgjennomganger i forhold til skader og tegn på mishandling**;** Cardiff **C**hild Pr**O**tection Systematic **RE**views – **CORE** INFO. Oppsummeringene av disse presenteres på nettstedet CORE info, som er til stor nytte i forhold til avdekking av mishandling.

6.1.2 Partnervold

Det er utgitt flere veiledere om partnervold, men de fleste omhandler situasjoner der vold i familien allerede er kjent og omhandler derved ikke primært avdekking. ATV har utgitt «Ressurshåndbok for familievernet i arbeid med voldssaker» og «Kartleggingspakke: Redskap ved kartlegging av vold» som også kan være til nytte for andre. Krisesentersekretariatet har utgitt «Våge å se. Våre å spørre. Tørre å handle. Veileder. Hjelp ved vold i nære relasjoner». Dette er en veileder for profesjonelle som møter voldsutsatte voksne og barn der den voksne har tilleggsproblemer innenfor rus og psykisk helse, men som inneholder gode anbefalinger for avdekking av vold også der det ikke er tilleggsproblematikk med rus. Foruten retningslinje for hvordan avdekke vold i svangerskapet som omtales under, finnes det imidlertid ingen veiledere som retter seg mot den sentrale helse- og omsorgstjenesten slik som fastleger, legevakt, sykehus eller psykiatrien som gir råd om hvordan en skal identifisere vold når dette ikke er kjent. Det er mulig avdekking av vold omtales i veiledere om ulike diagnoser innen psykiatrien, da slike ikke er inkludert i denne oversikten.

6.1.3 Vold mot gravide

Som en del av Nasjonalt faglig retningslinje for svangerskapsomsorgen er det utviklet en retningslinje for hvordan avdekke vold i svangerskapet. Denne er utviklet med solid metodikk, og dekker etter vårt skjønn behovet for veiledere om vold mot gravide. Det er som for alle retningslinjer viktig at denne følges opp med evaluering og jevnlige oppdateringer.

6.1.4 Vold mot eldre

Det foreligger i dag ikke nasjonale veiledere eller retningslinjer spesielt for vold mot eldre i Norge. Det som finnes er mer kortfattet informasjon og enkle råd om overgrep mot eldre utgitt av Vern for eldre. Dette materialet er godt pedagogisk tilrettelagt og veksler mellom video og korte tekster, men fyller ikke kravet til veiledere ved at bakgrunn og kunnskapsgrunnlaget for anbefalingene ikke er tilgjengelige (63). Internasjonalt har flere land utarbeidet gode retningslinjer om vold mot eldre. Land som Canada og Irland har kommet langt i forhold til å utvikle fagfeltet, og har utviklet veiledere og ressurser som kan være nyttig å bruke som grunnlag når eventuelle norske retningslinjer eller veiledere skal utvikles. Også vold mot eldre skal omtales spesielt i «Veileder for helsetjenestes arbeid med vold i nære relasjoner».

6.1.5 Tvangsekteskap og æresrelatert vold

Integrering og mangfoldsdirektoratet (IMDi) utga først en veileder om tvangsekteskap «Arbeid mot tvangsekteskap-en veileder», som også omhandlet æresrelatert vold rettet mot hjelpeapparatet i 2008. Senere har Barne, ungdoms og familiedirektoratet (Bufetat) utgitt «Tvangsekteskap og æresrelatert vold. En veileder til barneverntjenesten» i 2012, som bygger på IMDis veileder. IMDis veileder er en grundig erfaringsbasert gjennomgang av problemstillingen som også inneholder kapittelvis oppsummeringer med konkrete anbefalinger. Veilederen er imidlertid så lang at den blir lite anvendbar i en klinisk hverdag, og det kan være behov for å utvikle mer kortfattede veiledere rettet mot flere ulike tjenester hvor anbefalingen kommer tydeligere frem. Disse eksisterende veilederne danner et solid grunnlag for utvikling av nye, mer målrettede, anbefalinger.

6.1.6 Kjønnslemlestelse

Barne- og likestillingsdepartementet og Helse- og Omsorgsdepartementet sin «Veileder om regelverk, roller og ansvar knyttet til kjønnslemlestelse» fra 2008 omhandler de fleste aspektene ansatte i helse- og omsorgstjenesten møter i forhold til jenter og kvinner som er utsatt for eller står i fare for å bli utsatt for kjønnslemlestelse. Denne veilederen er imidlertid så lang at den blir lite anvendbar i en klinisk hverdag, da det er tidkrevende å finne konkrete anbefalinger. En annen viktig ressurs er «Kjønnslemlestelse. En veiviser» som er nettbasert og utviklet av NKVTS i 2011 og oppdatert i 2014. Denne veiviseren gir konkrete råd som når en har blitt litt kjent med formatet er lette å finne (men kunnskapsgrunnlaget kommer ikke klart frem). En slik nettbasert veiviser er et godt utgangspunkt for publisering av anbefalinger og kan utvikles etter behov, men må holdes oppdatert for å beholde sin verdi.

6.1.7 Vold mot psykisk utviklingshemmede

Det ble i 2009 utgitt ett faghefte hvor det inngår anbefalinger om avdekking av seksuelle overgrep mot voksne mennesker med psykisk utviklingshemming, der helse- og omsorgstjenesten er hovedbrukergruppe: «Utviklingshemming og seksuelle overgrep-forebygging og oppfølging». Dette heftet ble oppdatert i 2014 til en fagbok, hvor også anbefalinger om avdekking er inkludert som en integrert del av en grundig gjennomgang av problemstillingen. Videre er det i 2013 publisert en prosjektrapport fra SUMO-prosjektet (Sikring av utviklingshemmede mot overgrep), som gir råd om videre arbeid med organisering av tjenester, samhandling og fagutvikling, i tillegg til å foreslå verktøy for kartlegging av risiko. Det finnes ingen nasjonale retningslinjer eller veiledere som omhandler vold mot psykisk utviklingshemmede. Imidlertid

danner det grundige arbeidet som er gjort av SUMO prosjektet og boken «Utviklingshemming og seksuelle overgrep-rettsvern, forebygging og oppfølging», et godt grunnlag for å utvikle anbefalinger.

6.1.8 Tannhelsetjenesten

Det finnes per i dag ingen veiledere rettet mot tannhelsetjenesten som tar for seg vold i nære relasjoner spesielt. Det er imidlertid igangsatt arbeid som delvis vil dekke behovet for dette. Ny Nasjonal faglig retningslinje om "Tannhelsetjenester til barn og unge" som er forventet ferdigstilt i 2016 vil ha grundig omtale om hvordan tannhelsetjenesten kan avdekke barnemishandling og hvordan de skal handle ved mistanke (Helsedirektoratet). 'Håndbok for helsepersonell ved mistanke om fysisk barnemishandling' (13), skal også utvides til å inkludere tannhelsepersonell som målgruppe, og da omtale problemstillinger knyttet til munn og tenner og tannhelsepersonells rolle spesielt. «Veileder for helsetjenestens arbeid med vold i nære relasjoner» skal også inkludere tannhelsetjenesten. I forhold til barnemishandling er det utviklet en meget god kunnskapsbasert britisk nettside som er tatt med i denne oppsummeringen da den er velkjent, og i bruk av norsk tannhelsepersonell som jobber spesielt med denne problemstillingen. Denne siden er utviklet med solid metodikk og er i forhold til fysiske funn meget aktuell også for norsk tannhelsepersonell, og kan brukes som kilde ved utvikling av norske anbefalinger. I forhold til utsatte voksne og eldre er det ikke igangsatt utvikling av anbefalinger utover «Veileder for helsetjenestes arbeid med vold i nære relasjoner».

6.1.9 Hva mangler av rutineguider

Hovedbildet er at det mangler mer helhetlige rutineguider, som gir anbefalinger på tvers av pasient/klient populasjon og på tvers av tjenestene. Dette ville ikke nødvendigvis vært et problem dersom mer avgrensede veiledere var samstemte, slik at der den ene slutter tar den neste over. En slik kjede av rutineguder ville også kunne styrke samhandling. Tiltak og respons fra ulike tjenester ville kunne tilpasses, ulike aktører ville lettere kunne kjenne sine og andres oppgaver, og oppgaver kunne klarere fordeles mellom de ulike aktørene. I dag foreligger det imidlertid ikke et slikt system av tilpassede rutineguider nasjonalt. Kommunale handlingsplaner mot vold i nære relasjoner vil imidlertid på sitt beste kunne fungere på denne måten lokalt. «Veileder for helsetjenesten arbeid med vold i nære relasjoner», som er under utvikling, vil også gi helhetlige anbefalinger for helsetjenesten nasjonalt og vil kunne være et utgangspunkt for utvikling av rutineguider for andre aktører.

Ett annet inntrykk er at mange av de eksisterende rutineguidene, i tillegg til å gi anbefalinger og beskrive beste praksis, har med mye annet fagstoff som er mer lærebokpreget. Dette gjør at de blir lange, og det blir vanskeligere å skille ut sentrale praksisrelevante anbefalinger. Ny teknologi med nettbaserte veiledere vil gi en helt annen mulighet til å kunne presentere anbefalinger kortfattet og lett tilgjengelig samtidig som bakgrunnsinformasjon vil kunne være tilgjengelige, bokstavelig talt et tastetrykk unna for de som ønsker dette.

For de fleste av rutineguidene mangler det beskrivelse av metoden de er utviklet etter og av kunnskapsgrunnlaget. En slik metodebeskrivelse behøver ikke være skrevet inn sammen med selve anbefalingene, da dette kan gjøre rutineguiden mindre anvendbar i en travel praksishverdag, men dette bør være tilgjengelig for brukere som ønsker å evaluere de anbefalingene som gis.

Vi fant også at det mangler veiledere om avdekking av vold i nære relasjoner som retter seg mot psykisk helsevern, både for barn og voksne. Videre er det få som retter seg mot vanlige helsetjenester som omhandler avdekking av vold i nære relasjoner der kun voksne er involvert.

I forhold til type av vold så vi at vold i form av omsorgssvikt både av barn og andre sårbare grupper, er lite omtalt. Seksuell og psykologisk vold er også mindre omtalt enn fysisk vold. Det mangler omtale av vold utført via digitale media som en type psykisk vold og kontrollerende adferd.

Det finnes ingen norske veiledere eller kartleggingsverktøy som omhandler vold mot eldre spesielt. Det er heller ingen som har hovedfokus på menn som utsatte, eller på vold i forhold der partneren er av samme kjønn.

6.2 Kartleggingsverktøy

Det er internasjonalt utviklet en rekke verktøy for avdekking og kartlegging av vold i nære relasjoner, både til bruk i forskning og praksis, samt at flere har vært brukt til både forskning og klinikk. Noen er korte og ment for screening, andre for mer omfattende kartlegging når det er kjent voldsproblematikk. Disse har ulike anvendelsesområder og ulik grad av dokumentasjon i forhold til egenskaper og anvendbarhet, mange har også flere versjoner. Kun et fåtall har imidlertid en validert norsk oversettelse, mens noen flere er oversatt til norsk. Noen kartleggingsverktøy er lisensierte og tilgjengelige som kommersielle produkt med ulike betingelser for bruk. Vi har fokusert på kartleggingsverktøy som er oversatt til norsk, og som er i bruk i klinisk praksis i Norge, samt de som er omtalt i norske veiledere. Noen

kartleggingsverktøy som det kan være spesielt aktuelt å oversette på områder hvor det ikke finnes norske oversettelser, er også omtalt. Spørsmål eller deler fra flere kartleggingsinstrumenter enn nevnt her har vært brukt i norske befolkningsstudier, men er ikke inkludert dersom vi ikke har funnet at de også er i bruk i praksis.

Det er ikke gjennomført studier som sammenlikner ulike kartleggingsverktøy for vold i nære relasjoner i Norge, og internasjonale erfaringer bygger på undersøkelser i populasjoner som ikke nødvendigvis er sammenliknbare. Anbefalingene som blir gitt i ulike norske veiledere er derfor mer erfaringsbaserte enn forskningsbaserte. Det er derfor et behov for forskning på området og evaluering av praksis. Denne oppsummeringen tar ikke stilling til eventuelle styrker og svakheter ved de tilgjengelige verktøyene, og kommer ikke med anbefalinger om bruk.

Det har også vært utenfor rammen til dette prosjektet å få oversikt over i hvilke grad og av hvem ulike verktøy faktisk blir brukt, utover at vi har fått informasjon fra RVTSene og praksis feltet om hvilke kartleggingsverktøy de kjenner til. En evaluering av eksisterende praksis og implementering av systematisk kartlegging for ulike tjenester vil være neste steg.

6.2.1 Partnervold – utsatt

Det finnes flere validerte instrumenter som er oversatt til norsk, og som er tilgjengelig for praksisfeltet. Det er et skille mellom instrumenter som kartlegger vold som en av flere typer belastende hendelser (TEC og SLESQ), kortere verktøy egnet for screening (IJC, AAS), og verktøy som er mer egnet for å kartlegge omfanget av vold der dette allerede kjent (EAQ, CTS). Noen verktøy er også spesielt utviklet for å kunne gjøre risikovurderinger og bedømme behovet for intervensjon (Abuse Index og Danger Assessment Screen).

Instrumentene som kartlegger potensielt traumatiske hendelser inkluderer vold, ofte i et livsløpsperspektiv, men kan også fange opp nylig eller pågående vold. Disse er ofte utviklet for å fange opp tidligere belastende hendelser som årsak til pågående plager snarere enn avdekking, og egner seg i klinisk praksis. TEC har en godkjent norsk oversettelse, men inneholder mange «merkelapp» spørsmål av typen «Har du opplevd seksuelle overgrep». Dette er vist å gi mindre grad av bekreftende svar enn mer handlingsbeskrivende spørsmål slik SLESQ har. Det er lite forskningsbasert kunnskap om egenskapene til screeninginstrumenter for vold generelt, og ingen større studier fra Norge. Instrumentene som er inkludert her er i klinisk bruk. Også de mer omfattende kartleggingsinstrumentene er velprøvde i praksis. I forhold til farevurdering er det spesielt viktig å gjøre dette systematisk og med egnede verktøy.

De som er i bruk har vist seg nyttige i praksis, men det foreligger lite forskningsbasert kunnskap, og det kan nevnes at Nasjonalt kompetansesenter for legevaktsmedisin har foreslått at Kunnskapssenteret skal utarbeide en oversikt og faglig vurdering av de ulike farevurderingsinstrument som anvendes i møte med pasienter utsatt for vold i nære relasjoner. Begge verktøyene som nevnes her er spesielt rettet mot kvinner og har ikke kjønnsnøytrale utrykk. De må modifiseres for å kunne brukes dersom menn er utsatte, eller dersom det er par av samme kjønn.

6.2.2 Vold i barndommen

Også for barn og unge finnes det instrumenter som kartlegger vold som en av flere typer belastende hendelser (KATE), og instrumenter for mer omfattende kartlegging av vold der dette allerede kjent. Det er også her et skille i bruk mellom retrospektivt kartlegging av vold i barndommen hos voksne (ACE), og primært kartlegging for å avdekke pågående vold mot barn. Retrospektiv kartlegging er aktuelt i forskning samt i klinisk praksis der tidligere traumatiske hendelser kan være medvirkende årsak til aktuelle symptomer og plager. En del av verktøyene kan brukes i både spørreundersøkelser og klinikk. Spørsmål fra flere verktøy har vært brukt i norske befolkningsstudier for å undersøke voldserfaringer i barndommen, men det er usikkert i hvilken grad de er i bruk i klinisk praksis. Det er færre verktøy tilgjengelig ment for kartlegging og avdekking av pågående vold mot barn, men JVQ og Opplevelsesskjemaet fra ATV kan fange opp pågående vold i tillegg til tidligere erfaringer. Opplevelsesskjemaet fra ATVs kartleggingspakke er det som i størst grad kartlegger den aktuelle situasjonen. Dette verktøyet er imidlertid tilpasset en situasjon der det er kjent vold mellom de voksne i familien, og inkluderer ikke omsorgssvikt eller seksuelle overgrep, men kartlegger fysisk vold og vitner erfaringer.

KATE er et norsk verktøy som kartlegger potensielt traumatiske hendelser inklusive vold, men ikke omsorgssvikt. Skjemaet er i bruk ved en del Barne- og ungdomspsykiatriske poliklinikker som utredning for traumatiske erfaringer ved inntak, og har vist å kunne identifisere voldserfaringer der dette ikke var kjent på forhånd hos en betydelig andel henviste barn og unge (64). Skjemaet er kort med ja/nei spørsmål og vil også kunne brukes av fastlege eller annet helsepersonell.

6.2.3 Tvangsekteskap og æresrelatert vold

I «Tvangsekteskap - en veileder» utgitt av IMDI og utviklet av Kompetanseteamet mot tvangsekteskap; et tverrfaglig samarbeid med fagpersoner fra Utlendingsdirektoratet (UDI), Politidirektoratet (POD), Barne-, ungdoms- og

familiedirektoratet (Bufdir) og Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi), er det en spørsmålsguide for kartlegging der barn eller unge kan være utsatt for tvangsekteskap eller æresrelatert vold. Dette er ikke ett kartleggingsinstrument med scoring, men mer forslag til spørsmål for et semistrukturert intervju. Spørsmålene kan være av nytte for alle profesjonelle som møter ungdom som kan være utsatt for tvangsekteskap eller æresrelatert vold.

6.2.4 Vold mot eldre

Det finnes ingen kartleggingsverktøy på norsk som er spesielt tilpasset avdekking av vold mot eldre. Verktøy som er utviklet spesielt med tanke på å avdekke og kartlegge vold mot eldre er forskjellig fra andre verktøy beregnet på voksne ved at de i tillegg til partnervold også tar høyde for vold fra egne barn eller andre familiemedlemmer, at de for hjelpetrengende eldre inkluderer omsorgssvikt og at de spør om økonomisk og materiell vold. Det finnes godt dokumenterte instrumenter tilgjengelig på engelsk som det vil være nyttig å oversette til norsk. Her har vi omtalt et kort screeningsinstrument, EASI og to noe lengre verktøy, Elder abuse and prevention og EAI, som kan egne seg for bruk i Norge.

6.2.5 Voksne utøvere av vold

Det er utviklet en rekke kartleggings- og screeningsverktøy som er nyttige for fagfeltet. Arbeid med voldsutøvere har vært en spesialisert oppgave, og spesialiserte tjenester som SIFER og ATV har tatt i bruk, og tilrettelagt for bruk i Norge, flere verktøy. Strukturert klinisk risikovurdering har vært et hovedfokus, og formålet for verktøyene er i tillegg til å kartlegge vold å kunne si noe om fremtidig risiko for voldsbruk og dermed kunne være veiledende i forhold til nødvendige sikkerhetstiltak. Det er i midlertid viktig å være klar over begrensningen i slike verktøy. Det vil alltid være fare for falske negative og positive responsmønstre, og etisk kan det være betenkelig med sanksjoner mot ikke foretatte handlinger.

HCR-20 er et slikt strukturert klinisk risikovurderingsinstrument, mens V-RISK-10 er et kortere screeningsverktøy som også er validert for bruk i allmenn psykiatri. Også for politiet og fengselsvesenet er slik risikovurdering nødvendig, og politiet skal implementere risikovurderingsverktøyet SARA som støtte i familievoldssaker. SARA er spesielt utviklet for å bedømme faren for tilbakefall i partnervoldsaker, og vil også kunne brukes av andre aktører. Disse generelle voldsrisikovurderingsverktøyene er imidlertid ikke tilstrekkelige for å bedømme risiko for ulike typer av seksuell vold, slik at det er utviklet andre verktøy tilpasset dette formålet. Et slikt verktøy som er oversatt til norsk er SVR-20. Ingen av disse

verktøyene er dermed ment primært for avdekking, men V-RISK-10 kan brukes til å avdekke voldsrisiko hos pasienter med psykisk sykdom. Det finnes også et eget kartleggingsverktøy utviklet i Sverige til bruk der det er snakk om æresrelatert vold (PATRIARK).

6.2.6 Unge utøvere av vold

Det er også utviklet kartleggingsverktøy beregnet på ungdom som utøver vold og viser antisosiale personlighetstrekk. Disse tar høyde for at personlighetstrekk og problematisk adferd hos ungdom i større grad enn hos voksne endres over tid, bl.a. ved at de også vektlegger beskyttelsesfaktorer. Mye av volden ungdom utøver skjer i andre relasjoner enn det som her blir definert som nære. Det er sjeldnere snakk om etablerte partnerforhold, men vold kan skje i kjæresteforhold mellom unge samt at vold kan være rettet mot foreldre og søsken. Også for ungdom finnes det egne instrumenter for kartlegging og risikovurdering for ungdom som har begått seksuelle overgrep.

6.3 Konklusjon - rutineguider

Veileder for helsetjenestens arbeid med vold i nære relasjoner er tenkt å dekke helsetjenestens overordnede behov.

Det vil være hensiktsmessig å utvikle komplimenterende veiledere for den øvrige delen av omsorgstjenesten og samarbeidende institusjoner og etater.

Det kan være behov for å utvikle mer dyptgående og spesifikke retningslinjer eller prosedyrer for profesjonelle som jobber spesielt med vold i nære relasjoner eller som omhandler spesielt sårbare grupper. Vi fant at det mangler nasjonale veiledere som spesielt omhandlet vold mot eldre, mennesker med fysisk funksjonshemming, og at anbefalinger i forhold til vold mot personer med psykisk utviklingshemming er utgitt i mer fagbokform enn som en retningslinje eller veileder.

Håndbok for helsepersonell om barnemishandling vil kunne oppfylle behovet i forhold til vold mot barn i tannhelsetjenesten og den somatiske helsetjenesten, men det mangler tilsvarende veiledere eller rutineguider for psykisk helsevern for barn og unge.

I forhold til type av vold så vi at vold i form av omsorgssvikt både av barn og andre sårbare grupper var lite omtalt, og at seksuell og psykologisk vold også var mindre omtalt enn fysisk vold.

Det manglet omtale av vold utført via digitale media som en type psykisk vold og kontrollerende adferd.

Det vil være nødvendig å utarbeide lokale rutineguider som bygger på de overordnede nasjonale veiledere og retningslinjer der det blir gitt konkrete råd om samarbeid lokalt. Nasjonale veiledere bør være nyttig som bakgrunn og sikre ensartede handlingsplaner på områder der det ikke er lokal variasjon.

- Kommunene plikter å utvikle kommunale handlingsplaner.
- Sykehus/helseforetak bør utvikle egne prosedyrer.

Til slutt er det viktig å huske på i arbeidet med å utvikle veiledere og retningslinjer at

- Veiledere må samsvare med hverandre
- Holdes oppdatert
- Implementeres
- Evalueres

6.4 Konklusjon – kartleggingsverktøy

Det finnes tilgjengelige kartleggingsverktøy for partnervold og for barn som opplever vold i familien på norsk.

Spesialiserte tjenester som SIFER og ATV har hatt fokus på strukturert klinisk kartlegging av voldsrisiko, og har bidratt til at det også eksisterer risikovurderingsverktøy for vurderingen av voksne og unge voldsutøvere.

Få anbefalinger om bruk av kartleggingsverktøy retter seg mot allmenhelsetjenesten, somatiske helsetjenester samt allmenpsykiatrien.

Det er lite forskningsbasert kunnskap om fordelen og ulempen med de ulike verktøyene fra Norge. Det mangler også evaluering av bruk og implementering.

Det mangler kartleggingsverktøy for vold mot eldre på norsk.

Kartleggingsverktøyene for vold mot barn inkluderer ikke eller i liten grad omsorgssvikt. Det mangler således kartleggingsverktøy for omsorgssvikt av barn.

Verktøyene inkluderer i liten grad kontrollerende adferd eller annen trakassering utført via digitale media.

Litteratur

1. Leeb R., Paulozzzi L., Melanson C., Simon T., Arias I. (2008). Child maltreatment surveillance. Uniform definitions for public health and recommended data elements. Atlanta: Centers for Disease Control and Prevention.
2. Helsedirektoratet. (2012). Veileder for utvikling av kunnskapsbaserte retningslinjer. Oslo: Helsedirektoratet.
3. Helsebiblioteket. (2008). Definisjoner. Hentet 20.05.2015 fra http://www.helsebiblioteket.no/retningslinjer/ord-og-begreper
4. Helsedirektoratet. (2012). Nasjonal faglig retningslinje for utredning, behandling og oppfølging av personer med samtidig ruslidelse og psykisk lidelser. Oslo: Helsedirektoratet.
5. PsykTest. (2012). Måleegenskaper for utredning, behandling og oppfølging av personer med samtidig ruslidelse og psykiske lidelser. Hentet 12.06.2015 fra http://www.psyktest.no/.
6. Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. (2013). Veileder, kommunale handlingsplaner mot vold i nære relasjoner. Hentet 12.06.2015 fra http://www.nkvts.no/sites/komplan/Sider/default.aspx
7. The Agree Collaboration og Helse- og sosialdirektoratet. (2003). *Evaluering av faglige retningslinjer. AGREE instrumentet*. London: St George's Hospital Medical School og Oslo: Sosial- og helsedirektoratet.
8. Oslo universitetssykehus. (2012).Mishandling av barn – fysisk (fagprosedyre) Hentet 11.06.2015 fra http://www.helsebiblioteket.no/microsite/fagprosedyrer/fagprosedyrer/mishandling-av-barn-fysisk
9. Oslo universitetssykehus. (2012). Mishandling av barn - psykisk (fagprosedyre). Hentet 11.06.2015 fra http://www.helsebiblioteket.no/microsite/fagprosedyrer/fagprosedyrer/mishandling-av-barn-psykisk.
10. Oslo universitetssykehus. (2012). Seksuelle overgrep mot barn (fagprosedyre). Hentet 11.06.2015 fra http://www.helsebiblioteket.no/microsite/fagprosedyrer/fagprosedyrer/seksuelle-overgrep-mot-barn.
11. Oslo universitetssykehus. (2012). Mishandling, overgrep eller omsorgssvikt av barn - bekymring, mistanke og melding (fagprosedyre). Hentet 11.06.2015 fra http://www.helsebiblioteket.no/microsite/fagprosedyrer/fagprosedyrer/mishandling-overgrep-eller-omsorgssvikt-av-barn-bekymring-mistanke-og-melding.
12. Oslo universitetssykehus. (2012). Omsorgssvikt/vanskjøtsel av barn (fagprosedyre). Hentet 11.06.2015 fra

http://www.helsebiblioteket.no/microsite/fagprosedyrer/fagprosedyrer/omsorgssvikt-vanskj%C3%B8tsel-av-barn.
13. Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. (2012). Håndbok for helsepersonell ved mistanke om fysisk barnemishandling. Hentet 12.06.2015 fra http://www.nkvts.no/sites/barnemishandling/Pages/index.aspx
14. Barne- og likestillingsdepartementet. (2006). *Veileder om barnevernets rolle ved mistanke om overgrep under samvær*. Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet.
15. Sosial- og helsedirektoratet. (2006). *Helsepersonells plikt og rett til å gi opplysninger til barneverntjenesten og politiet og ved mistanke om mishandling, omsorgssvikt, misbruk av rusmidler og under graviditet*. Oslo: Sosial- og helsedirektoratet.
16. Barne- og familiedepartementet. (2005). *Formidling av opplysninger der barn utsettes for vold i familien.* Oslo: Barne- og familiedepartementet.
17. Sosial- og helsedirektoratet. (2003). *Seksuelle overgrep mot barn. En veileder for hjelpeapparatet.* Oslo: Sosial- og helsedirektoratet.
18. Norsk barnelegeforening. (2013). *Akuttveileder i pediatri*. Hentet 20.03.2015 fra: http://www.helsebiblioteket.no/retningslinjer/akuttveileder-i-pediatri/forside?hideme=true.
19. Helsedirektoratet. (2014). *Nasjonal faglig retningslinje for svangerskapsomsorgen – hvordan avdekke vold*. Oslo: Helsedirektoratet.
20. Alternativ til vold-stiftelsen. (2008). *Ressurshåndbok for familievernet i arbeid med voldssaker*. Oslo: ATV-stiftelsen
21. Skogøy E. (2008). *Arbeid med voldsutsatte kvinner med minoritetsbakgrunn.* Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
22. Alternativ til vold-stiftelsen og Senter for Krisepsykologi. (2007). *Kartleggingspakke: Redskap ved kartlegging av vold.* Oslo: Alternativ til vold-stiftelsen og Senter for Krisepsykologi.
23. Bufetat. (2012). *Tvangsekteskap og æresrelatert vold. En veileder til barneverntjenesten*. Oslo: Bufetat
24. Integrering og mangfoldsdirektoratet. (2008). *Arbeid mot tvangsekteskap – en veileder*. Oslo: Integrering og mangfoldsdirektoratet.
25. Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. (2014). Kjønnslemlestelse: En veiviser. Hentet 12.06.2015 fra http://www.nkvts.no/sites/Veiviser-KL/Pages/default.aspx
26. Helsedirektoratet. (2014). *Forebygging av kjønnslemlestelse: Tilbud om samtale og frivillig underlivsundersøkelse*. Oslo: Helsedirektoratet.
27. Barne- og likestillingsdepartmentet og helse- og omsorgsdepartementet. (2008). *Veileder om regelverk, roller og ansvar knyttet til kjønnslemlestelse*. Oslo: Barne- og likestillingsdepartmentet og helse- og omsorgsdepartementet.
28. Helsetilsynet. (2000). *Veileder for helsepersonell i Norge om kvinnelig omskjæring*. Oslo: Helsetilsynet.
29. Eggen, K., Fjeld, W., Malmo, S., Zachariassen, P. (2014). *Utviklingshemning og seksuelle overgrep – rettsvern, forebygging og oppfølging.* Oslo: Helsedirektoratet/OUS
30. Oslo Universitetssykehus, Sykehuset Innlandet, Helse Førde, Helse Finnmark. (2013). *Etablering av rutiner for forebygging, varsling og oppfølging ved overgrep mot*

mennesker med psykisk utviklingshemming (SUMO-prosjektet). Oslo: Oslo Universitetssykehus, Sykehuset Innlandet, Helse Førde, Helse Finnmark.
31. Helse Sør-Øst. (2009). *Utviklingshemming og seksuelle overgrep – forebygging og oppfølging*. 2009. Oslo: Helse Sør-Øst.
32. Sosial- og helsedirektoratet. (2007). *Overgrepsmottak. Veileder for helsetjenesten.* Oslo: Sosial- og helsedirektoratet.

33. Den rettsmedisinske kommisjon. (2007). *Veileder for behandlere som skal dokumentere skader som kan ha strafferettslige konsekvenser*. Oslo: Den rettsmedisinske kommisjon.
34. National Institute for Care Sciences (NICE). *Domestic violence and abuse: How health services, social care and the organisations they work with can respond effectively.* 2014. UK: National Institute for Care Sciences (NICE).
35. World Health Organization. *Responding to intimate partner violence and sexual violence against women.* 2013. Italy: WHO.
36. National Institute for Care Sciences (NICE). (2014). *When to suspect child maltreatment.* Hentet 20.05.2015 fra http://pathways.nice.org.uk/pathways/when-to-suspect-child-maltreatment
37. UK Department of Health. (2015). *Child protection and the dental team: an introduction to safeguarding children in dental practice*. Hentet fra http://www.cpdt.org.uk/
38. Jory B. (2004).The intimate justice scale: An instrument to screen for psychological abuse and physical violence in clinical practice. *Journal of Marital and Family Therapy, 30(1),* 29-44.
39. Niejenhausen ERS, Van der Hart, O., Kruger, K. (2002). The psychometric characteristics of the traumatic experiences checklist (TEC): first findings among psychiatric outpatients. *Clinical Psychology & Psychotherapy, 9(3),* 200-210.
40. Danger Assessment. (2015). What is the danger assessment? United States of America: John Hopkins School of Nursing. Hentet 03.06.2015 fra http://www.dangerassessment.org/About.aspx.
41. Laughon K, Renker P, Glass N, Parker B. (2008). Revision of the Abuse Assessment Screen to Address Nonlethal Strangulation. *Journal of Obstetric, Gynecologic, & Neonatal Nursing, 37(4),* 502-507.
42. Finkelhor D, Hamby, S. L., Ormrod, R., Turner, H. (2005). The Juvenile Victimization Questionnaire: Reliability, validity, and national norms. *Child Abuse & Neglect, 29(4),* 383-412.
43. Finkelhor, D., Hamby, S., Turner, H., & Ormrod, R. (2011). *The Juvenile Victimization Questionnaire: 2nd Revision (JVQ-R2).* Durham, NH: Crimes Against Children Research Center Hamby, S., Finkelhor, D., Turner, H., & Kracke, K. (2011).

44. *The Juvenile Victimization Questionnaire toolkit.* Lastet ned fra http://www.unh.edu/ccrc/jvq/index_new.html

45. Felitti, V.J., Anda, R.F, Nordenberg, D., Williamson, D.F., Spitz, A.M., Edwards, V., et al. (1998). Relationship of childhood abuse and household dysfunction to

many of the leading causes of death in adults. The Adverse Childhood Experiences (ACE) Study. *Am J Prev Med 14(4)*, 245-258.

46. Dovran A, Winje D, Overland SN, Breivik K, Arefjord K, Dalsbo AS, et al. (2013). Psychometric properties of the Norwegian version of the Childhood Trauma Questionnaire in high-risk groups. *Scand J Psychol, 54(4),* 286-291.
47. International society for the prevention of child abuse and neglect. (2015). *ISPCAN Child Abuse Screening Tools (ICAST): Questionnaires and Guides available for UN Study on Violence against Children.* Hentet 03.06.2015 fra http://www.ispcan.org/default.asp?page=ICAST
48. Phelan A., Fealy, G., Downes, C. & Donnelly, N. (2014). *The Elder Abuse suspicion Index: A Pilot Study to Test its Reliability in an Irish Context.* Dublin: National Centre for the Protection of Older People (NCPOP) og UCD School of Nursing, Midwifery and Health Systems.
49. World Health Organization. (2008). *A global response to elder abuse and neglect: Building primary health care capacity to deal with the problem worldwide. Main report*. Geneva: WHO.
50. Yaffe M, Wolfson, C., Lithwick, M. & Weiss, D. (2008). Development and Validation of a Tool to Improve Physician Identification of Elder Abuse: The Elder Abuse Suspicion Index (EASI)©. *Journal of Elder Abuse & Neglect, 20(3),* 276-300.
51. University of Iowa College of Nursing. *Elder abuse prevention.* Hentet 15.05.2015 fra http://www.guideline.gov/content.aspx?id=34018
52. Fulmer T. (2008). Screening for Mistreatment of Older Adults. *American Journal of Nursing*, 108(12), 52-59.
53. Sikkerhets, fengsels- og rettspsykiatri Nasjonalt kompetansesenternettverk. HCR-20 versjon 3 – voldsrisikovurdering. Hentet 03.06.2015 fra http://sifer.no/verktoy/detalj/hcr20-versjon-3-voldsrisikovurdering
54. Roaldset, J. O., Hartvig, P., Bjørkly, S. (2011). V-RISK-10: Validation of a screen for risk of violence after discharge from acute psychiatry. European Psychiatry 26, 85–91.
55. Belfrage, H. (2008). SARA:SV. Version 2. Bedömning av risk för upprepat partnervåld. Användarmanual. Svensk översättning av Kropp PR, Hart SD & Belfrage H: B-SAFER-2. Brief spousal assault form for the evaluation of risk. Sundsvall: Rättspsykiatriska regionkliniken.
56. Rettenberger, M., Hucker, S.J., Boer, D.P. & Eher, R. (2009). The reliability and validity of the Sexual Violence Risk-20 (SVR-20): An International Review. Sexual Offender Treatment, 4(2), 1-14.
57. Sikkerhets, fengsels- og rettspsykiatri Nasjonalt kompetansesenternettverk. Structured Assessment of Violence Risk in Youth (SAVRY). Hentet 03.06.2015 fra http://sifer.no/verktoy/detalj/structured-assessment-of-violence-risk-in-youth-savry.
58. McGrath, R., J., Cumming, G. F., Burchard, B. L., Zeoli, S., & Ellerby, L. (2010). Current practices and emerging trends in sexual abuser management. The Safer Society 2009 North American Survey. Vermont: Safer Society Press
59. Worling, J. R., & Curwen, T. (2001). Estimate of Risk of Adolescent Sexual Offense Recidivism (Version 2.0: The “ERASOR”), i M. C. Calder, Juveniles and

children who sexually abuse: Frameworks for assessment, 372-397. UK: Russell House Publishing.
60. Worling, J. & Curwen, C. (2001). Estimate of Risk of Adolescent Sexual Offense Recidivism.Versjon 2.0, norsk oversettelse. SAFE-T Program, Thistletown Regional Centre.
61. Belfrage, H. (2008). Patriark. Vurdering av risiko for æresrelatert vold. Brukermanual. Versjon 5. Norsk oversettelse. Bergen: Haukeland universitetssykehus.
62. Det kriminalitetsforebyggende råd. *Kråd gir råd – til helsestasjoner og barnehager*. 2013.
63. Vern for eldre. Overgrep mot eldre – kan du hjelpe? Hentet 26.05. 2015 fra http://www.vernforeldre.no/info/
64. Ormhaug S. (2012). Traumer hos barn - blir de gjemt eller glemt? Kartlegging av traumatiske erfaringer hos barn og unge henvist til BUP. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening, 49(3),* 234-40.

Materie / trykk: 07 Media AS. 07.15. Omslag: Inger Sandved Anfinsen KOBOLT.

Vold i nære relasjoner er et alvorlig samfunns- og helseproblem med store konsekvenser for den enkelte utsatte. Det er derfor av stor betydning at det offentlige hjelpeapparatet er i stand til å avdekke hvem som utøver eller er utsatt for vold, og å igangsette relevante tiltak. Gode rutiner er en forutsetning for at helse- og omsorgstjenesten skal kunne identifisere og møte både utsatte og utøvere av vold slik at de får god og riktig hjelp raskt.

For at gode rutiner skal vare og være lik innad i tjenestene, må disse støttes av retningslinjer, veiledere, prosedyrer og andre rutineguider. Arbeidet med slike rutineguider vil også være en pådriver til å heve kvaliteten i tjenestene, tydeliggjøre kunnskapsgrunnlaget og bidra til kvalitetssikring. Videre kan rutineguider styrke samhandling ved at samarbeidspartnere har oversikt over hva andre tjenester gjør og hvordan de arbeider, samt at arbeidsfordelingen tydeliggjøres og blir kjent av alle innen tjenestene.

Som ledd i Regjeringens handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2014 – 2017 «Et liv uten vold» har NKVTS utarbeidet en oversikt over eksisterende rutineguider og kartleggingsverktøy for avdekking av vold i nære relasjoner i hjelpeapparatet. Oversikten danner grunnlag for å vurdere på hvilke områder det er behov for nye rutineguider eller retningslinjer, og viser blant annet mangler knyttet til avdekking av vold mot eldre og omsorgssvikt av barn, samt for avdekking av vold innen psykisk helsevern for barn og voksne.

Besøksadresse: Gullhaugveien 1-3, 5 etg, 0484 Oslo
Postadresse: Pb 181 Nydalen, 0409 Oslo
Tlf.: +47 22 59 55 00
Faks: +47 22 59 55 01
e-post: postmottak@nkvts.unirand.no

ISBN 978- 82-8122-087-4 (PDF)
ISSN 0809-9103
Rapporter kan lastes ned fra: http://www.nkvts.no

Henvendelse vedrørende publikasjonen rettes til Nasjonal kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. Kontaktinformasjon på www.nkvts.no